

ZAKONI O KRIVIČNIM DJELIMA
POČINJENIM IZ MRŽNJE:
PRAKTIČNI VODIČ

**Organization for Security and Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina**

Ovaj vodič je 2009. godine objavio OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava pod originalnim nazivom *Hate Crimes Law: A Practical Guide*. Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovine je pripremila i objavila ovaj prevod.

Predgovor	5
UVOD.....	8
1. Sveobuhvatan pristup krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.....	8
2. Zašto je ovaj Vodič neophodan?	9
3. Kako koristiti ovaj Vodič.....	10
4. Zakonodavstvo u kontekstu.....	10

DIO I

1 ŠTA JE KRIVIČNO DJELO POČINJENO IZ MRŽNJE?	12
1.1 Dva elementa	12
1.2 Posebne karakteristike	13
1.3 Pristrasnost ili mržnja?	13
2 PO ČEMU SE KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE RAZLIKUJU OD OSTALIH?	15
2.1 Ljudska prava i jednakost	15
2.2 Uticaj na žrtvu.....	16
2.3 Uticaj na zajednicu	16
2.4 Bezbjednosna pitanja	16
3 ZAŠTO SU POTREBNI ZAKONI O KRIVIČNIM DJELIMA POČINJENIM IZ MRŽNJE?	17
3.1 Praktični argumenti.....	18
3.2 Teorijski argumenti.....	18
3.3 Jesu li zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje diskriminatorni?	19
4 SRODNI KONCEPTI	20
4.1 Genocid.....	20
4.2 Antidiskriminacioni zakoni.....	20
4.3 Govor mržnje.....	21
5 MEĐUNARODNI I REGIONALNI OKVIR.....	21
6 ZAKLJUČAK	24

DIO II

UVOD.....	26
1 POLITIKA RADA, PITANJE BROJ JEDAN: NEOVISNO KAZNENO DJELO ILI UVEĆANJE KAZNENIH ODREDBI?	27
1.1 Neovisna kaznena djela.....	27
1.2 Uvećanje kaznene odredbe.....	28
1.3 Obrazloženje	30
1.3.1 <i>Ostala pitanja</i>	32
2 POLITIKA RADA, PITANJE BROJ DVA: KOJE JE KARAKTERISTIKE POTREBNO UKLJUČITI U ZAKON?.....	33
2.1 Kriteriji za uključivanje zaštićenih karakteristika.....	33
2.1.1 <i>Nepromjenjive ili temeljne karakteristike</i>	33
2.1.2 <i>Društveni i historijski kontekst</i>	34
2.1.3 <i>Problemi u provedbi</i>	34
2.2 Isključene karakteristike	35
2.3 Najčešće zaštićene karakteristike.....	35
2.3.1 <i>Rasa</i>	36

2.3.2	<i>Nacionalno porijeklo/etničko porijeklo/narodnost</i>	38
2.3.3	<i>Nacionalnost</i>	38
2.3.4	<i>Vjeroispovijest</i>	38
2.4	Često zaštićene karakteristike	39
2.5	Rijetko zaštićene karakteristike	40
2.6	Obrazloženje	41
3	POLITIKA RADA, PITANJE BROJ TRI: DEFINIRANJE MOTIVA – NEPRIJATELJSTVO ILI DISKRIMINACIJSKI OSNOV?	42
3.1	Model neprijateljstva	43
3.2	Model diskriminacijskog osnova	44
3.3	Obrazloženje	45
4	POLITIKA RADA, PITANJE BROJ ČETIRI: UDRUŽIVANJE, VEZA I PERCEPCIJA (GREŠKE U PERCEPCIJI)	46
4.1	Udruživanje i veza	46
4.2	Greške u percepciji	46
4.3	Obrazloženje	47
5	POLITIKA RADA, PITANJE BROJ PET: KAKAV DOKAZ JE POTREBAN I KOLIKO MOTIVA SE ZAHTIJEVA?	48
5.1	Kakav dokaz motiva?	48
5.2	Pomiješani motivi.....	49
5.3	Obrazloženje	49
6	Ključne naznake za zakonodavce.....	49

DIO III

OSCE.....	49
MEĐUNARODNI I REGIONALNI INSTRUMENTI	49
ODABRANA BIBLIOGRAFIJA.....	49

Predgovor

Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE) ima sveobuhvatan pristup bezbjednosti još od svog nastanka 1975. godine, kao Konferencija o evropskoj bezbjednosti i saradnji. Zbog toga, rad OSCE-a uključuje ne samo vojno-političke i ekonomske aspekte bezbjednosti, nego i *društvenu dimenziju*. Društvena dimenzija uključuje zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, promociju vladavine prava i demokratskih institucija, te toleranciju i nediskriminaciju. OSCE-ova Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), sa sjedištem u Varšavi, se prvenstveno bavi pitanjima unutar te društvene dimenzije.

Krivična djela motivisana netolerancijom prema određenim grupama u društvu nazivaju se krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Takva krivična djela imaju potencijal da podijele društva i da stvore cikluse nasilja i odmazde. Iz tog razloga, potrebna je energična reakcija na takva krivična djela.

Na sastanku Ministarskog savjeta održanom u Maastrichtu (Maastricht) u decembru 2003. godine¹, države članice OSCE-a su kolektivno prepoznale opasnosti koje predstavljaju krivična djela počinjena iz mržnje i obavezale se na borbu protiv takvih krivičnih djela. Nakon toga su države članice OSCE-a usvojile određeni broj odluka kojima su povjerile mandat ODIHR-u za rad u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje.² Države članice su se obavezale da će *"razmotriti provedbu ili jačanje, tamo gdje je to neophodno, zakona koji zabranjuju diskriminaciju ili podsticanje na činjene krivičnih djela iz mržnje..."*³ Ovaj Vodič je izrađen kao sredstvo pomoći državama u ispunjenju te obaveze.

Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje su važni. Eksplicitno osuđujući pristrasne motive, oni šalju poruku počiniocima da jedno pravedno i humano društvo neće tolerisati takvo ponašanje. Prepoznajući nepravdu učinjenu žrtvama, oni prenose individualnim žrtvama i zajednicama u kojima one žive da krivično-pravni sistem služi tome da ih zaštiti.

Zakoni – a naročito krivični zakoni – predstavljaju izraz vrijednosti društva. Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ujedno izražavaju društvenu vrijednost jednakosti i njeguju razvoj tih vrijednosti. Međutim, ovaj proces može da se dogodi samo onda ako se zakoni zaista provode. Ako se zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ne koriste, to umanjuje poštovanje svih zakona i slabi vladavinu prava.

Da bi krivični zakon djelotvorno reagovao na krivična djela počinjena iz mržnje potrebno je razmotriti kako će zakon o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje funkcionisati u praksi i da li odabir određene pravne norme pri izradi zakona čini taj zakon više ili manje jednostavnim za razumijevanje i provedbu. Zbog toga, ovaj Vodič dosljedno povezuje zakon sa njegovom provedbom.

¹ Odluka Ministarskog savjeta OSCE-a, br. 4/03, Maastricht (Maastricht), 2. decembar 2003. godine.

² Odluka Ministarskog savjeta, br. 12/04, "Tolerancija i nediskriminacija", Sofija, 7. decembar 2004. godine; Odluke Stalnog savjeta, br. 607, "Borba protiv antisemitizma" i br. 621 "Tolerancija i borba protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije", <www.osce.org/mc/documents.html>.

³ Odluka Stalnog savjeta br. 621 "Tolerancija i borba protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije", <www.osce.org/mc/documents.html>.

Nadamo se da će ovaj Vodič poslužiti kao praktično sredstvo za izradu djelotvornog zakona. Podstičemo države da ovaj Vodič naširoko distribuiraju i da ga prevedu uz pomoć ODIHR-a. ODIHR nastavlja da pruža svoju pomoć državama koje žele izradu novog zakona ili koje razmatraju postojeće zakonodavstvo, koristeći ovaj Vodič kao mjerilo.

Razvoj i izradu ovog Vodiča oblikovala je potreba da se osigura njegova relevantnost za mnoštvo različitih pravnih sistema u državama članicama OSCE-a. Razvijena je radna metoda koja se oslanjala na raznolikost istorijskih okolnosti, tradicija i pravnih okvira i koja je identifikovala njihove zajedničke elemente. Ovo je postignuto time što je prvo formirana radna grupa pravnih stručnjaka i iz onih država koje su imale zakone o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i onih koje nisu. Radna grupa je razmatrala obim i sadržaj Vodiča i pružila detaljne komentare na njegove nacрте. Pored toga, pravni stručnjaci iz različitih država članica OSCE-a su bili pozvani da daju svoje komentare i doprinos tom procesu uopšte, bilo putem učešća na okruglim stolovima ili putem razmatranja nacрте. Ovi stručnjaci su dolazili iz različitih disciplina i bili su profesionalno uključeni u rješavanje tog pitanja u svojstvu tužilaca, sudija, članova NVO-a i kreatora politike djelovanja. Ovaj proces je pomogao da se osigura da nacрте budu pažljivo ispitani iz različitih uglova.

Zahvalnost

Ovaj Vodič je pripremila OSCE-ova Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) i koautor Alison Džernau (Allison Jernow), stručni konsultant za krivično pravo.

ODIHR izražava zahvalnost svima koji su učestvovali i velikodušno posvetili svoje vrijeme ovom projektu. Posebno se zahvaljujemo članovima Radne grupe.

Radna grupa

Pol Ledžendr (Paul LeGendre) – *Human Rights First*, SAD
Dr. Asuman Indžeolu (Asuman Inceoglu) – Univerzitet Bilgi, Istanbul, Turska
Majkl Liberman (Michael Lieberman) – *Anti-Defamation League*, SAD
Alina Plata – Ministarstvo pravde, Rumunija
Dr. Andreas Štegbauer (Stegbauer) – sudija, Njemačka
Aleksandar Verhovski – SOVA Centar za informacije i analizu, Rusija

Učesnici okruglih stolova

Organi vlasti

Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove i Ministarstvo unutrašnjih poslova, Austrija; Državno tužilaštvo, Azerbejdžan; Ministarstvo bezbjednosti, Bosna i Hercegovina; Državno tužilaštvo i Ministarstvo spoljnih poslova, Hrvatska; Ministarstvo pravde i unutrašnjih poslova, Mađarska; Ministarstvo unutrašnjih poslova, Litvanija

Nevladini predstavnici

Češka Republika – Miroslav Mareš, Univerzitet Masarik (Masaryk); Litvanija – Fond Otvoreno društvo; Belgija – Centar za jednake mogućnosti i protivljenje rasizmu; Međunarodno udruženje tužilaca – Elizabet Hau (Elizabeth Howe)

UVOD

Krivična djela počinjena iz mržnje predstavljaju oblike nasilnog izražavanja netolerancije i imaju dubok uticaj ne samo na žrtvu samu po sebi, nego i na grupu sa kojom se ta žrtva identifikuje. Ona utiču na koheziju zajednice i društvenu stabilnost. Energična reakcija je stoga važna i za bezbjednost pojedinca i zajednice.

Krivična djela počinjena iz mržnje se od drugih tipova krivičnih djela razlikuju po motivu počinioca; pošto je motiv obično irelevantan za dokazivanje suštinskih elemenata krivičnog djela, o njemu se rijetko vodi dovoljno detaljna istraga da bi se na svjetlo dana iznio pravi razlog krivičnog djela. Ako krivično-pravni sistem ne koristi koncept "krivičnog djela počinjenog iz mržnje", motiv nije prepoznat kao suštinski element povrede zakona i postojanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje će stoga ostati nevidljivo.

U stvari, krivična djela počinjena iz mržnje događaju se, u većem ili manjem obimu, u svim državama.⁴ Države sa djelotvornim mehanizmima prikupljanja podataka obično prikazuju veći broj krivičnih djela počinjenih iz mržnje nego države koje nemaju djelotvorne sisteme prikupljanja podataka. Međutim, u ovim državama, podaci iz društvenih istraživanja, od nevladinih organizacija i drugih posmatrača mogu pokazati da postoji problem koga ne otkrivaju niti se njima bave postojeći sistemi.

Bez obzira na to da li su države usvojile posebne zakone koji se bave krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ili ne, ta krivična djela se događaju i značajno utiču na žrtvu i zajednicu u kojoj živi žrtva. Ako je moguće obučiti policiju, tužioce i sudije da razumiju i djelotvorno reaguju na ta krivična djela, nepravda izazvana krivičnim djelima počinjenim iz mržnje može biti smanjena.

Iako postoje mnoge države članice OSCE-a koje imaju zakone koji mogu voditi ka većim kaznama za krivična djela počinjena iz mržnje, njihova provedba je nedosljedna. Zakoni koji su jasni, konkretni i lako razumljivi će povećati vjerovatnoću da će ih zvaničnici agencija za provedbu zakona upotrijebiti u praksi. Pored toga, tamo gdje postoje djelotvorni zakoni, oni stvaraju okvir unutar koga je moguće identifikovati takve predmete i prikupiti podatke. Iako zakon predstavlja samo jedan dio odgovora na problem krivičnih djela počinjenih iz mržnje, u kombinaciji sa drugim sredstvima to može biti snažan katalizator promjena u stavovima društva.

1. Sveobuhvatan pristup krivičnim djelima počinjenim iz mržnje

Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje predstavljaju samo jedno od mnogih sredstava koje države mogu da koriste u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

⁴ Vidi "Krivična djela počinjena iz mržnje u državama članicama OSCE-a: Incidenti i reakcije, godišnji izvještaj za 2007. godinu" (OSCE/ODIHR 2008) <<http://tandis.odhr.pl>>, i posmatračke izvještaje o pojedinačnim državama od strane Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI), <http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/default.asp#TopOfPage>.

Postoje mnogi drugi aspekti sveobuhvatnog državnog programa za borbu protiv nasilja motivisanog predrasudama, uključujući obrazovanje, komunikaciju sa javnošću i obuku.

Konkretni koraci bi uključivali sljedeće:

- Obuku osoblja koje se bavi krivičnim pravom o tome kako vršiti istragu krivičnih djela počinjenih iz mržnje, raditi sa žrtvama i procesuirati predmete;
- Prikupljanje tačnih podataka o krivičnim djelima motivisanim pristrasnošću, bez obzira da li su ta krivična djela procesuirana kao krivična djela počinjena iz mržnje ili ne;
- Pružanje mogućnosti pravnog lijeka u građanskom antidiskriminacionom zakonu;
- Uspostavljanje antidiskriminacionih organa sa mandatom za podršku žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje i žrtvama diskriminacije;
- Izlaženje ususret zajednicama i njegovanje odnosa između agencija za provedbu zakona i grupa unutar zajednice, tako da žrtve osjećaju da mogu s punim povjerenjem prijaviti krivična djela; i
- Obrazovanje javnosti (naročito mladih ljudi) o toleranciji i nediskriminaciji.

ODIHR provodi metode koje mogu pružiti podršku državama u svakoj od ovih aktivnosti i on može da pomogne na mnogo načina da bi zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje bili djelotvorni. Detalje o sadašnjim programima pomoći možete naći u Dijelu III pod naslovima "ODIHR-ove metode pružanja podrške državama članicama u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje" i "ODIHR-ove metode pružanja podrške građanskom društvu u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje".

2. Zašto je ovaj Vodič neophodan?

Postoje mnogi i raznoliki međunarodni i regionalni pravni instrumenti kojima se urgira da se poboljšaju reakcije na krivična djela počinjena iz mržnje. Zakoni koji se bave takvim krivičnim djelima moraju biti izrađeni uz razumijevanje praktičnih posljedica izbora koga čini zakonodavac. Međutim, države koje žele da revidiraju ili izmijene svoje zakone u ovoj oblasti imaju malo pravnih izvora.

Svrha ovog Vodiča je da pruži državama mjerila za izradu zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje unutar jednostavnog, jasnog i pristupačnog dokumenta. Iako su naglašeni pozitivni primjeri iz prakse i identifikovani rizici, izbjegnut je preskriptivni pristup. Krivična djela počinjena iz mržnje su specifična u odnosu na njihov društveni kontekst, i zakonodavstvo mora to da prepozna. Pored toga, domaća pravna tradicija će uticati na odabir pravne norme pri izradi zakona.

U svjetlu ovih faktora ovaj Vodič:

- Postavlja vodeća pitanja kojima se bave zakonodavci;
- Daje primjere odabrane pravne norme pri izradi zakona od strane različitih država;
- Daje komentar o implikacijama različitih pristupa;

- Daje preporuke u vezi sa pitanjima (ako su takve preporuke dovoljno univerzalne ili fundamentalne da bi bile korisne); i
- Pruža detalje o daljim resursima koji mogu nadopuniti date informacije.

Ovaj Vodič će pomoći državama koje žele ili da usvoje nove zakone ili da preispitaju i poboljšaju svoje sadašnje zakone.

Prepoznajući važnost zakona za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje, države članice [OSCE-a] će ... tamo gdje je to primjereno, potražiti ODIHR-ovu pomoć u izradi i reviziji takvih zakona.

Odluka Ministarskog savjeta, br. 4/03, Maastricht (Maastricht) 2003

3. Kako koristiti ovaj Vodič

Iako je u nekom obimu stručna pravna terminologija neizbježna, Vodič je napisan tako da ga razumiju i koriste ne samo pravni stručnjaci; nadamo se da će ga kao referencu koristiti kreatori politike djelovanja, zvaničnici agencija za provedbu zakona i druge zainteresovane osobe.

- Dio I navodi argumentaciju za postojanje zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i daje uvod u ključna pitanja. Mnoga od pitanja su samo ukratko navedena, jer se o njima detaljno raspravlja u Dijelu II.
- Dio II se usredsređuje na izradu zakona, uz primjere iz prakse različitih država. U njemu se navode ključna pitanja politike djelovanja na koja zakonodavci treba da odgovore, uz komentar o posljedicama svake od odluka. Sažetak preporuka dat je na kraju Dijela II.
- Dio III pruža listu bibliografskih resursa za zainteresovane čitaoce; gdje god je to moguće, date su informacije i o internetskim i o štampanim izvorima.

Ovaj Vodič ne polazi od pretpostavke da čitaoci imaju ikakvo prethodno znanje o ovom pitanju, i nema za cilj da pruži sveobuhvatan prikaz akademskih diskusija o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Međutim, on daje pregled ključnih tačaka o prirodi, svrsi i argumentaciji za postojanje takvih zakona, tako da čitaoci budu svjesni uobičajenih stavova za i protiv njih.

4. Zakonodavstvo u kontekstu

Ovaj Vodič iznova naglašava potrebu izrade zakona koji su ukorijenjeni u domaćem iskustvu. To se najbolje postiže kada se izrada zakona vrši nakon inkluzivne i široke javne debate. U tom kontekstu, termin "javna" treba da obuhvata i akademsku i opštu raspravu. To može unaprijediti okvir debate i može i samo voditi ka transformaciji stavova. Pored toga, dijalog i diskusija sa predstavnicima građanskog društva može donijeti različita gledišta u odnosu na praktična pitanja kao što su: "Ko su najčešće žrtve?"; "Sa kojim preprekama se susreću žrtve u ostvarenju pravde?"; i "Koja je priroda počinjenih prestupa?" Takve informacije mogu obogatiti izradu zakona putem razjašnjenja društvenih ciljeva kojima težimo. ODIHR apeluje na zakonodavce da se oslone na znanje i stručnost građanskog društva tokom priprema izrade zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ili njihovih amandmana.

Važnost ove vrste dijaloga, kao i drugih elemenata dobre zakonodavne tehnike, iznesena je u praktičnim vodičima koje su izdale međunarodne organizacije poput Međunarodne parlamentarne unije i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj.⁵

⁵ "Parlament i demokratija u 21. vijeku: Vodič ka pozitivnoj praksi", Međunarodna parlamentarna unija <<http://www.ipu.org/dem-e/guide/guide-1.htm>>; "Izrada zakona i regulatorno upravljanje u Srednjoj i Istočnoj Evropi", SIGMA dokument br. 18, 1997, <http://www.sigmaweb.org/pages/0,3417,en_33638100_33638151_1_1_1_1_1,00.html>.

DIO I

RAZUMIJEVANJE ZAKONA O KRIVIČNIM DJELIMA POČINJENIM IZ MRŽNJE

1 ŠTA JE KRIVIČNO DJELO POČINJENO IZ MRŽNJE?

Krivična djela počinjena iz mržnje su krivična djela počinjena uz motiv pristrasnosti. Upravo je ovaj motiv ono što razlikuje krivična djela počinjena iz mržnje od drugih krivičnih djela. Krivično djelo počinjeno iz mržnje nije samo jedan pojedinačan prestup. To može da bude akt zastrašivanja, prijetnje, oštećenje imovine, fizički napad, ubistvo ili bilo koje drugo krivično djelo.⁶

Termin "krivično djelo počinjeno iz mržnje" ili "krivično djelo počinjeno iz pristrasnosti" stoga opisuje jedan tip krivičnog djela, a ne konkretan prestup unutar krivičnog zakona. Osoba može da počini krivično djelo iz mržnje u državi u kojoj ne postoji konkretna krivična sankcija u vezi sa pristrasnošću ili predrasudom. Taj termin opisuje jedan koncept, a ne pravnu definiciju.

1.1 Dva elementa

Krivična djela počinjena iz mržnje se uvijek sastoje od dva elementa: *krivičnog djela* počinjenog uz *motiv pristrasnosti*.

Prvi element krivičnog djela počinjenog iz mržnje je da je počinjeno djelo koje predstavlja krivično djelo prema uobičajenim odredbama krivičnog zakona. To krivično djelo se u ovom Vodiču naziva "osnovni prestup". Pošto postoje male varijacije u zakonskim odredbama od države do države, postoje neka razmimoilaženja u vrsti ponašanja koja se smatra krivičnim djelom; međutim, uopšteno govoreći, većina država označava krivičnim djelom isti tip djela nasilja. Za krivično djelo počinjeno iz mržnje uvijek je potrebno da se prethodno dogodi osnovni prestup. **Ako nema osnovnog prestupa, nema krivičnog djela počinjenog iz mržnje.**

Drugi element krivičnog djela počinjenog iz mržnje je da je krivično djelo počinjeno sa određenim motivom, koji se u ovom Vodiču naziva "pristrasnost". Upravo je ovaj element motiva pristrasnosti taj koji čini razliku između krivičnih djela počinjenih iz mržnje i uobičajenih krivičnih djela. To znači da je počinitelj namjerno izabrao *metu* krivičnog djela zbog neke *zaštićene karakteristike*.

- *Meta* može biti jedna ili više osoba, ili to može biti imovina u vezi sa grupom koja ima zajedničku određenu karakteristiku.

⁶ Mnoge države prave razliku između krivičnih djela i manje ozbiljnih kršenja zakona, kao što su "prekršaji", iako su oni opisani na različite načine. U ovom Vodiču, termin "prestupi" odnosi se na *sve* odredbe krivičnog zakona; stoga nisu uključena administrativna kršenja zakona.

- *Zaštićena karakteristika* je karakteristika zajednička za jednu grupu, kao što je njihova "rasa", jezik, religija, etnička pripadnost, državljanstvo ili drugi sličan zajednički faktor.

Koje karakteristike trebaju biti uključene u zakon o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje predstavlja složeno pitanje koje treba razriješiti tako što će se uzeti u obzir istorija i okolnosti svake države ponaosob. Ovo pitanje predstavlja jednu od najvažnijih odluka koju zakonodavci donose o politici djelovanja. Kriteriji za određivanje koje zaštićene grupe treba uključiti u zakon su detaljnije razmotreni u Dijelu II pod naslovom "Politika rada, pitanje broj dva: Koje je karakteristike potrebno uključiti u zakon".

Hipotetički primjer

Kako izgleda krivično djelo počinjeno iz mržnje?

Jedna škola je zapaljena. Policija u početku smatra da je u pitanju obična paljevina. Međutim, školu pretežno pohađaju djeca Romi, a istragom se otkriva da su ranije zabilježeni incidenti pisanja grafita na zgradi škole sa antiromskim sloganima kao što je "Romi napolje".

Počinioci su uhvaćeni i priznaju da su oni izazvali požar i pisali grafite. Oni kažu da su bili motivisani željom da "očiste" svoje područje od "stranaca".

Osnovni prestup je izazivanje požara. Međutim, motiv pristrasnosti, na osnovu "rase" ili etničke pripadnosti, čine ovo krivičnim djelom počinjenim iz mržnje.

1.2 Posebne karakteristike

Krivična djela počinjena iz mržnje razlikuju se od uobičajenih krivičnih djela ne samo zbog motivacije prestupnika, nego i zbog uticaja na žrtvu. Počinilac bira žrtvu zbog njene pripadnosti nekoj grupi; ovim se sugeriše da je jedan član takve grupe zamjenjiv sa bilo kojim drugim. Za razliku od žrtava mnogih drugih krivičnih djela, žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje su odabrane na osnovu onoga *što* one predstavljaju, a ne onoga *ko* su one. Poruka koja se prenosi je upućena ne samo neposrednoj žrtvi, nego i široj zajednici čiji je član ta žrtva. Zbog toga se ona oponekad nazivaju i simboličkim krivičnim djelima.

Krivična djela počinjena iz mržnje imaju za cilj da zastraše žrtvu i zajednicu u kojoj ona živi na osnovu njihovih ličnih karakteristika. Takva krivična djela šalju poruku žrtvi da nije dobrodošla; ona imaju efekat osporavanja prava žrtvi na puno učešće u društvu. Ona takođe šalju poruku članovima zajednice koji imaju zajedničku karakteristiku da oni takođe tu ne pripadaju i da bi podjednako mogli postati meta. Zbog toga, krivična djela počinjena iz mržnje mogu oštetiti društveno tkivo i rascjepkati zajednice.

1.3 Pristrasnost ili mržnja?

Shvaćeni doslovno, izrazi "krivična djela počinjena iz mržnje" ili "motiv mržnje" mogu dovesti u zabludu. Mnoga krivična djela koja su motivisana mržnjom nisu kategorisana kao krivična djela počinjena iz mržnje. Ubistva su, na primjer, često

motivisana mržnjom, ali to nisu "krivična djela počinjena iz mržnje", osim ako je žrtva bila izabrana zbog neke zaštićene karakteristike.

Obratno, krivično djelo u kome počinilac ne osjeća "mržnju" prema određenoj žrtvi još uvijek se može smatrati krivičnim djelom počinjenim iz mržnje. Mržnja je veoma specifično i intenzivno emocionalno stanje, kojim se možda neće na odgovarajući način opisati većina krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

Krivična djela mogu biti počinjena iz mržnje, iz jednog od mnogobrojnih međusobno različitih razloga:

- Počinilac može djelovati iz razloga kao što su ogorčenost, ljubomora ili želja za odobravanjem takvog postupka od strane pripadnika iste grupe;
- Počinilac možda nema nikakvih osjećanja prema pojedinačnoj meti krivičnog djela, ali njegove misli ili osjećanja su neprijateljski prema grupi kojoj meta pripada;
- Počinilac može osjećati neprijateljstvo prema svim osobama koje ne pripadaju grupi sa kojom se počinilac identifikuje; ili
- Na još apstraktnijem nivou, meta može jednostavno predstavljati neku ideju, kao što je imigracija, prema kojoj počinilac osjeća neprijateljstvo.

Bez obzira na nepostojanje mržnje prema meti, bilo koji od ovih motiva bio bi dovoljan da se predmet klasifikuje kao krivično djelo počinjeno iz mržnje, ako su prisutna dva elementa opisana u stavu 1.1.

Primjer slučaja: Napad na džamiju (SAD)

Džamija simbolizuje Al-kaidu

Dana 13. septembra 2001. godine, u Sijetlu (Seattle), (SAD), Majkl Kaningam (Michael Cunningham) je vozio 25 milja od svoje kuće do jedne džamije, polio benzinom dva vozila parkirana ispred nje i pokušao da ih zapali u naporu da uništi džamiju. Nakon što su ga otkrili vjernici, Kaningam (Cunningham) je izvukao pištolj i pucao u njih, iako niko nije povrijeđen.

Policija je otkrila da je Kaningam (Cunningham) djelovao iz bijesa zbog terorističkih napada od 11. septembra 2001. godine

Iako je termin "krivična djela počinjena iz mržnje" postao uobičajen, njegova upotreba može da vodi pogrešanom razumijevanju tog koncepta. Iz tog razloga, u ovom Vodiču se korištenje riječi "pristrasnost" preferira u odnosu na riječ "mržnja". Pristrasnost ima šire značenje od mržnje, a za motiv pristrasnosti dovoljan je samo neki oblik predrasude u vezi sa ličnim karakteristikama. Pristrasan se može biti u vezi sa osobom, ili nekom karakteristikom ili nekom idejom (gdje žrtva simbolizuje tu karakteristiku ili ideju).

Primjer slučaja: Ubistvo Tea van Goga (Theo van Gogh) (Holandija)

Počinilac krivičnog djela iz mržnje demantuje osjećaj "mržnje"

Teo van Gog (Theo Van Gogh) je bio dobro poznati filmski stvaralac u Holandiji koji je snimao filmove i davao izjave u javnosti koje su izuzetno kritikovale islam. Dana 2. novembra 2004. godine, Mohamed Bujeri (Mohammed Bouyeri) mu je prišao na ulici, pucao osam puta u njega i napao ga nožem. Dva noža su ostala zarivena u njegove grudi, od kojih je jednim za njegovo tijelo bilo zakačeno pismo na pet stranica.

Na sudu je Bujeri (Bouyeri) izjavio da nije mrzio svoju žrtvu, te da je to ubistvo bilo motivisano njegovim uvjerenjima: "Uradio sam to što sam uradio iz čistog uvjerenja. Želim da znate da sam djelovao iz uvjerenja, a ne da sam mu oduzeo život zato što je on bio Holandjanin ili zato što sam ja Marokanac i što sam se osjećao uvrijeđenim."

Osuđen je zbog ubistva na doživotnu kaznu. Nije primijenjena otežavajuća okolnost zbog pristrasnosti; stoga, sud nije nikad ni razmatrao pitanje motiva.

Kada budu pripremali zakone o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, odabir pravne norme pri izradi zakona od strane zakonodavaca će odlučiti o tome da li će zakon zahtijevati da počilnac osjeća "mržnju". Dio II sadrži detaljnu diskusiju o posljedicama odabira različitih pravnih normi pri izradi zakona, u vezi sa motivom, pod naslovom "Politika rada, pitanje broj tri: Definiranje motiva – neprijateljstvo ili diskriminacijski osnov?"

2 PO ČEMU SE KRIVIČNA DJELA POČINJENA IZ MRŽNJE RAZLIKUJU OD OSTALIH?

Kao što je gore opisano, krivična djela počinjena iz mržnje su posebna po tome da počilnac šalje poruku o žrtvi i njenom pravu da pripada tom društvu. To znači da krivična djela počinjena iz mržnje imaju posljedice koje ih razlikuju od ostalih krivičnih djela i koje opravdavaju drugačiji pravni pristup.

2.1. Ljudska prava i jednakost

Krivična djela počinjena iz mržnje ruše ideal jednakosti među pripadnicima jednog društva. Norma jednakosti predstavlja osnovnu vrijednost kojom se teži postizanju potpunog ljudskog dostojanstva i davanju mogućnosti svim ljudima da ostvare svoj puni potencijal. O statusu norme jednakosti svjedoči njeno konstantno ponavljanje u dokumentima o zaštiti ljudskih prava. Prva rečenica UN-ove Deklaracije o ljudskim pravima govori o "*priznavanju urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice*". Ta se tema ponavlja u većini pravnih instrumenata UN-a za zaštitu ljudskih prava, i u ključnim ustavnim dokumentima skoro svake države na svijetu. Kršenje ovih vrijednosti i normi putem krivičnih djela počinjenih iz mržnje ima težak praktičan i simboličan uticaj.

Ministarski savjet ... ponovo ističe da demokratija i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda predstavljaju ključnu zaštitu tolerancije i nediskriminacije ... i da su, obrnuto, tolerancija i nediskriminacija važni elementi u zaštiti ljudskih prava ...

Odluka Ministarskog savjeta OSCE-a, br. 6, Porto, 2003. godine

2.2. Uticaj na žrtvu

Ciljajući identitet osobe, krivična djela počinjena iz mržnje više naude nego uobičajena krivična djela. Direktna žrtva može da iskusi veću psihološku povredu i pojačano osjećanje ugroženosti zato što ona nije u mogućnosti da promijeni karakteristiku koja ju je učinila žrtvom. Krivična djela počinjena iz mržnje imaju znatno dublji psihološki uticaj na svoje žrtve, koji vodi ka osjećanjima depresije i tjeskobe.⁷

2.3. Uticaj na zajednicu

Zajednica koja sa žrtvom ima zajedničku karakteristiku takođe može da bude uplašena i zastrašena. Drugi članovi ciljane grupe ne samo da mogu osjećati rizik od nekog budućeg napada, nego mogu iskusiti napad na žrtvu tako kao da su i sami žrtve. Ovi efekti mogu biti višestruko uvećani ukoliko se radi o zajednici koja je kroz istoriju bila žrtva diskriminacije.

Društvena prihvatljivost diskriminacije određenih grupa predstavlja važan faktor u povećanju broja krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Zbog toga, iako krivična djela iz mržnje mogu biti počinjena protiv člana većinske populacije, zapravo je disproporcionalno veliki broj žrtava krivičnih djela počinjenih iz mržnje protiv pripadnika najmarginalizovanijih zajednica. Stoga, u vezi sa takvim grupama, naročito je jaka simbolička vrijednost usvajanja i provođenja strogih zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje.

2.4 Bezbjednosna pitanja

Krivična djela počinjena iz mržnje predstavljaju potencijalno ozbiljne probleme za bezbjednost i javni red i mir. Krivična djela počinjena iz mržnje imaju uticaja na mnogo širi krug ljudi nego uobičajena krivična djela i imaju potencijal da uzrokuju društvene podjele i građanske nemire. Stvaranjem ili naglašavanjem postojećih društvenih napetosti, ova krivična djela mogu imati efekat izazivanja podjele između grupe kojoj pripada žrtva i društva uopšte. Krivična djela počinjena iz mržnje mogu pogoršati postojeće napetosti između grupa i igrati ulogu u međuetničkim ili društvenim nemirima. U slučajevima unutrašnjih sukoba, široko rasprostranjena krivična djela počinjena iz mržnje obično prate fazu eskalacije. U situacijama kada su odnosi između etničkih, nacionalnih ili religijskih grupa već osjetljivi, krivična djela počinjena iz mržnje mogu da imaju eksplozivan uticaj.

⁷ "Krivična djela počinjena iz mržnje danas: dugogodišnji neprijatelj u modernom odijelu", dokument Udruženja američkih psihologa iz 1998. godine, <http://209.85.135.104/search?q=cache:qHOGi3CfCR0J:www.apa.org/releases/hate.html+hate+crimes+impact+AMerican+Psychological&hl=en&ct=clnk&cd=1&lr=lang_en>.

Primjer slučaja: Nemiri u gradu Kondopoga (Rusija)

Od tuče u baru do etničkih nemira

U gradu Kondopoga u ruskoj Republici Kareliji, tokom noći između 29. i 30. avgusta 2006. godine, nakon male tuče u kafiću tokom noći između 29. i 30. avgusta 2006. godine uslijedio je napad lokalnih gangstera čečenske etničke pripadnosti u kome su dva etnička Rusa bila ubijena. Naredna tri dana trajali su nemiri u kome su uništeni kafić, ulična pijaca i nekoliko radnji čiji su vlasnici bili čečenskog i azerbejdžanskog porijekla. Hiljade ljudi je izašlo na ulice zahtijevajući protjerivanje svih onih koji nisu bili Rusi. Neki ultradesničarski aktivisti iz drugih gradova su doputovali u taj grad da bi se pridružili tim događajima.

Čečenske porodice su pobjegle ili su bile evakuisane kako se nasilje nastavljalo nesmanjenom žestinom. Državna Duma je pozvala na zvaničnu istragu tih događaja, dok je lokalni gradonačelnik pristao na zahtjeve izgnanika da provjeri identifikacione dokumente svih etničkih Čečena u gradu i da protjera one čiji dokumenti nisu bili važeći.

Dvanaest Rusa koji su učestvovali u nemirima proglašeni su krivima za oštećene privatne i opštinske imovine i osuđeni na uslovne kazne od po tri godine.

"Krivična djela počinjena iz mržnje u državama članicama OSCE-a: Incidenti i reakcije", godišnji izvještaj za 2006. godinu, OSCE ODIHR str. 20, <<http://tandis.odihhr.pl>>; Kler Big (Claire Bigg), 6. septembar 2006. godine, Radio Slobodna Evropa, <>, "Rasistički izgnanici izbjegli zatvor", 2. novembar 2007. godine, Rusija Danas <>.

3 ZAŠTO SU POTREBNI ZAKONI O KRIVIČNIM DJELIMA POČINJENIM IZ MRŽNJE?

Ako se krivična djela počinjena iz mržnje tretiraju kao i druga krivična djela i ako ona nisu priznata kao posebna kategorija, tada se često njima ne bavimo na odgovarajući način. To se manifestuje na sljedeće načine: istražitelji ne vjeruju žrtvi ili propuštaju da na odgovarajući način istraže navode o motivu pristrasnosti; tužiocima minimizuju prestup kada biraju navode optužnice; a sudovi propuštaju da primijene svoju nadležnost i povećaju presude da bi one odslikavale motive počinioca.

Krivična djela počinjena iz mržnje se ne događaju u vakumu; ona predstavljaju nasilno izražavanje predrasude, koja može prožimati i širu zajednicu. U slučajevima loše istrage, procesuiranja i kažnjavanja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, mogu se razaznati određeni obrasci djelovanja. Kada je krivično djelo počinjeno protiv osobe koja je član stigmatizovane grupe (na primjer, ako se o toj grupi stereotipno razmišlja kao o grupi koja je uključena u kriminal), to može imati uticaja na istragu time što će prikazati žrtvu kao nekoga ko je na neki način kriv.

Potrebno je da se dogodi vrlo malo takvih slučajeva pa da pogođena zajednica postane razočarana reakcijom zvaničnika agencija za provedbu zakona. Nasuprot tome, u slučaju kada i procesuiranje i presuda uzmu u obzir motiv predrasude, takvo javno priznanje uvjerava žrtvu da je njeno iskustvo u potpunosti prepoznato. To sa svoje strane može da inspiriše povjerenje u drugim članovima zajednice da krivična djela počinjena iz mržnje neće proći nekažnjeno. Ozakonjenje društvene osude krivičnih djela počinjenih iz mržnje je važno za pogođene zajednice, ono može pomoći izgradnji povjerenja u krivično-pravni sistem i stoga može ispraviti rascjep u društvu.

3.1 Praktični argumenti

Praktični uticaj usvajanja zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje može biti značajan. U idealnom slučaju, zakon biva usvojen nakon diskusije unutar organa vlasti, organa za provedbu zakona i društva uopšte. Svrha toga je da se usredsrijedi pažnja i podigne svijest o obimu i prirodi krivičnih djela. Proces usvajanja zakona može, stoga, podići svijest o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i poboljšati reakciju na njih.

Jednom kada se usvoji, za provedbu zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje potrebna je stručna obuka kojom se poboljšavaju sposobnosti i znanje policije, tužilaca i sudija. To rezultira poboljšanom reakcijom krivično-pravnog sistema na krivična djela počinjena iz mržnje.

Postojanje zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje čini prikupljanje podataka djelotvornijim, što vodi boljim obavještajnim i policijskim informacijama, omogućavajući da resursi budu dodijeljeni na odgovarajući način. Kada su identifikovani slučajevi krivičnih djela počinjenih iz mržnje, priroda tog problema i djelotvornost reakcije postaju jasniji, omogućavajući da obuka i resursi budu dodijeljeni onim područjima kojima su najpotrebniji.

Poboljšana reakcija krivično-pravnog sistema podiže nivo povjerenja pogođenih zajednica. Ovo vodi informacijama i saradnji sa zajednicama koje bi možda, u nekom drugom slučaju, izražavale oprez prema policiji. To vodi rješenju većeg broja istraga, ne samo u vezi sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje nego i drugim pitanjima u kojima je policiji potrebna pomoć zajednice.

Stoga, zakon podiže svijest i omogućava bolje pažljivo posmatranje, što sa svoje strane vodi ka djelotvornijoj provedbi i poboljšanim odnosima između policije i zajednice.

3.2. Teorijski argumenti

Postoje tri glavna argumenta koji opravdavaju dodatne kazne za krivična djela počinjena iz mržnje.

Prvo, simbolična vrijednost zakona može i treba biti iskorištena da pokaže da društvo odbija krivična djela zasnovana na pristrasnosti. Usvajanje zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje predstavlja snažan izraz društvene osude određenih prestupa kao naročito prijekornih, koji zaslužuju veću kaznu.

Drugo, krivični zakon kažnjava za naneseo zlo. Kao što je ranije konstatovano, krivična djela počinjena iz mržnje imaju veći uticaj na žrtvu nego uobičajena krivična djela, i ona takođe imaju uticaja na druge koji su članovi grupe iz koje potiče žrtva. Opravdanje za dugotrajnije presude je, stoga, dodatno zlo uzrokovano i pojedincu i zajednici.

Treće, zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje kažnjavaju veću krivicu počinioca.⁸ Motiv počinioca čini ovo krivično djelo ozbiljnijim nego da je taj prestup počinjen bez takvog motiva. Krivični zakon često predviđa strože kazne za djela na osnovu ne samo njihovog ishoda, nego i namjere počinioca. Ovaj argument, stoga, pretpostavlja da je namjera počinioca da nanese disproporcionalno zlo, ili da počinitelj izražava nemar u vezi sa rizikom da dodatno naudi žrtvi.

3.3. Jesu li zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje diskriminatorni?

Neki protivnici zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje tvrde da oni štite neke grupe bolje nego neke druge, te da su, stoga, diskriminatorni. To nije slučaj. Iako su najčešće krivična djela počinjena iz mržnje protiv članova manjinskih zajednica, oni se takođe mogu dogoditi i protiv većinskih zajednica.

- Počinioci mogu doći iz neke manjinske grupe.
- Meta može biti odabrana zato što pripada većinskoj grupi.
- I počinitelj i meta mogu biti članovi različitih manjinskih grupa.

Princip jednakosti pred zakonom znači da zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ne štite, i ne treba da štite, jednu grupu više nego drugu. Na primjer, ako zakon o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje uključuje etničku pripadnost kao karakteristiku, on nijednu od njih ne navodi konkretno; prema takvom zakonu žrtva može biti bilo koje etničke pripadnosti, uključujući većinsku.

Primjer slučaja: Ubistvo Krisa Donalda (Kriss Donald) (Velika Britanija)
Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje primjenjuju se na sve ljude

Dana 15. marta 2004. godine, Imrana Šahida (Imran Shahid), britanskog gangstera azijskog porijekla, napala je grupa bijelih mladića. Sljedećeg dana su se njegovi prijatelji i on dali u potragu za bijelcima iz tog područja. Pronašli su Krisa Donalda (Kriss Donald), 15-godišnjeg dječaka. Oteli su ga i vozili oko dva sata, prije nego što su ga ubili nožem 13 puta, zapalili i ostavili da umre.

Nakon dvogodišnje istrage, ukupno pet muškaraca azijskog porijekla je bilo osuđeno zbog teškog rasnog nasilja, otmice i ubistva. Sudija je, prilikom izricanja dugogodišnjih zatvorskih kazni, izjavio da je "divljačka i varvarska priroda ovog krivičnog djela s pravom šokirala javnost... Teško rasno nasilje, ma odakle dolazilo, neće biti tolerisano.."

"Trojica u zatvoru zbog rasističkog ubistva Krisa (Kriss)", BBC Vijesti, 8. novembar 2006. godine, <>.

⁸ Vidi Frederik M. Lorens (Frederick M. Lawrence), "Projekat bavljenja krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i njegova ograničenja: Ocjenjivanje društvenog dobitka i rizika u provođenju zakona o krivičnim djelima počinjenim iz pristrasnosti", u djelu *Donošenje pravnih odluka u svakodnevnom životu: Kontroverze u društvenoj svijesti* (Springer 2007).

4 SRODNI KONCEPTI

Postoji određeni broj koncepata koji su blisko povezani sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, a koji nisu uključeni u ovaj Vodič.

Iako je genocid krivično djelo motivisano pristrasnošću, on je isključen iz ovog Vodiča, zato što on ima određene posebne karakteristike koje ga čine veoma različitim od "uobičajenih" krivičnih djela.

Zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje uvijek zabranjuju ponašanje koje je, u prvom redu, kriminalno. Iako ljudi zakone o govoru mržnje i antidiskriminacione zakone ponekad miješaju sa zakonima o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, njima nedostaje ključni elemenat zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje: da bi isto ponašanje, bez motiva pristrasnosti, moglo još uvijek biti procesuirano kao krivično djelo.

4.1. Genocid

Međunarodni zločin genocida je ponekad uključen u diskusije o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Iako domaći zakoni mogu zabranjivati genocid i druge srodne zločine, kao što su zločini protiv čovječnosti, oni nisu, u ovom kontekstu, opisani kao zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Za genocid je potrebna namjera da se uništi – u cjelini ili djelimično – nacionalna, etnička, rasna ili religijska grupa ljudi.⁹ To je kvalitativno i kvantitativno različito od krivičnih djela počinjenih iz mržnje, kao što su različita i sva krivična djela prema međunarodnom pravu za koja su potrebna široko rasprostranjena, sistematska djela nasilja. Zakonodavna, istražna i procesna pitanja koja proističu iz takvih međunarodnih krivičnih djela su veoma različita od onih koja proističu iz krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Sva takva krivična djela su, stoga, izvan okvira ovog Vodiča.

4.2 Antidiskriminacioni zakoni

Antidiskriminacioni zakoni nisu zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje. Koncept diskriminacije se odnosi na nepovoljniji tretman osobe na osnovu nekog zabranjenog razloga, kao što je rasno ili etničko porijeklo, ili pol osobe. Antidiskriminacioni zakoni, koji postoje u mnogim, ali ne svim državama članicama OSCE-a, se obično odnose na diskriminaciju na radnom mjestu, ili diskriminaciju u pružanju roba i usluga. Akt diskriminacije kao što je davanje manje plate jednom radniku u odnosu na drugog za isti rad je nezakonit ako je baziran na diskriminatornoj osnovi. Isti taj akt bez diskriminacije ne bi bio nezakonit.

Dok je u većini jurisdikcija diskriminacija stvar građanskog prava, u nekima za nju postoje krivične sankcije. Bez obzira na to, zakoni o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje ne uključuju zakone kojima se kažnjava diskriminacija, zato jer ne postoji krivični osnovni prestup. Nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje.

⁹ Vidi član 2. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

4.3. Govor mržnje

Postoje zakoni koji smatraju govor krivičnim djelom zbog posebnog sadržaja takvog govora. Zabranjeni sadržaj se uveliko razlikuje: u nekim jurisdikcijama govor koji podstiče na mržnju ili je uvredljiv za određene grupe se kažnjava. Druge uobičajene zabrane se odnose na govor kojim se ocrnjuje "čas" ili "dostojanstvo" osobe ili naroda. Mogu takođe postojati ograničenja u vezi sa konkretnim istorijskim temama, od kojih su najistaknutija u obliku zakona koji zabranjuju poricanje Holokausta ili veličanje nacističke ideologije. Ova kategorija propisivanja govora naziva se "govor mržnje". Međutim, u svim ovim slučajevima, sam govor ne bi bio krivično djelo bez tog konkretnog zabranjenog sadržaja. Zbog toga, govoru mržnje nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje. Ako bi motiv ili sadržaj pristrasnosti bili uklonjeni, ne bi bilo krivičnog prestupa. Na primjer, rok koncert na kome bi se pjevale pjesme koje veličaju nasilni fašizam ili Holocaust bi predstavljao govor mržnje, i u nekim državama bilo bi to krivično djelo, ali to nije krivično djelo počinjeno iz mržnje jer ne postoji krivični osnovni prestup. Nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje.

Direktno i neposredno podsticanje na krivična djela je zabranjeno u svim državama članicama OSCE-a. Tamo gdje se takvo podsticanje dogodi uz motiv pristrasnosti, treba ga kategorisati kao krivično djelo počinjeno iz mržnje jer postoji krivični osnovni prestup.

Iako je govor mržnje pitanje kojem je uveliko posvećena pažnja javnosti, diskriminatorni ili uvredljivi govor je isključen iz okvira ovog Vodiča.

Ne samo da mu nedostaje element osnovnog prestupa, već postoje izuzetne varijacije između zakona o govoru mržnje u različitim državama. Različiti ustavni i filozofski pristupi znače da postoji nedovoljna zajednička osnova da bi ovaj Vodič dao koristan komentar.

Međutim, rasistički ili pristrasan govor prije, tokom, ili poslije krivičnog djela, može predstavljati dokaz motiva i treba da bude dio krivične istrage. Na sličan način, ako počinilac ima u svom posjedu predmete, kao što su knjige, muzika ili posteri kojima se sugerise pristrasnost ili predrasuda, to bi moglo predstavljati dio dokaza o motivu.

Uobičajena kritika upućena zakonima o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje je da oni krše slobodu govora ili predstavljaju kaznu za mišljenja ili stavove, a ne za djela. Zbog toga što većina država članica OSCE-a već imaju na snazi zakone koji ograničavaju određene oblike govora, o toj kritici upućenoj zakonima o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje se ne diskutuje unutar ovog Vodiča.

5 MEĐUNARODNI I REGIONALNI OKVIR

Međunarodne organizacije su učinile krivična djela počinjena iz mržnje prioriternim.

Određeni broj sporazuma o ljudskim pravima daje uopštene stavove u vezi sa diskriminacijom. I Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (eng. CERD) zahtijevaju od država da se uzdrže od rasne diskriminacije (uključujući diskriminaciju zasnovanu na etničkom ili nacionalnom porijeklu) i da pruže svojim građanima jednaku zaštitu po svim zakonima. Pored toga, član 4. *Deklaracije Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovane na religiji ili uvjerenju* zahtijeva od država da "spriječe i eliminišu diskriminaciju na osnovu religija" i da "preduzmu sve neophodne mjere za borbu protiv netolerancije na osnovu religije ..."

Neki pravni instrumenti konkretno pozivaju države da određena djela učine krivičnim djelima.

Član 4. CERD-a nameće obavezu državama da preduzmu "bez odgađanja pozitivne mjere"; u stavu (a) se dalje zahtijeva da treba biti krivično djelo "svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i **sva djela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja, uperenih protiv svake rase ili svake grupe osoba druge boje ili drugog etničkog porijekla**" (podvučeno od strane autora).¹⁰ Komisija koja nadgleda provedbu CERD-a je pozvala države da definišu prestupe sa motivom pristrasnosti kao konkretne prestupe i da usvoje zakone kojima se omogućava uzimanje u obzir motiva pristrasnosti počinitelaca. Evropska komisija za rasizam i netoleranciju (eng. ECRI)¹¹ je takođe pozvala na utvrđivanje takvih djela kao krivičnih djela u svojim Opštim preporukama politike djelovanja.

Okvirna odluka Evropske unije o rasističkim i ksenofobnim krivičnim djelima je usvojena 28. novembra 2008. godine.¹² Ta Direktiva priznaje razlike unutar EU u zakonima koji se bave rasističkim i ksenofobnim ponašanjem, i različite pristupe zabrani govora. Njen cilj je uspostavljanje zajedničkog krivično-pravnog pristupa, kažnjivost na isti način u svim državama članicama, i zahtijevaće od država da preispitaju da li su njihovi postojeći zakoni usklađeni sa tom Direktivom.

Mnogi od ovdje opisanih pravnih instrumenata, dok osuđuju djela rasizma, takođe pozivaju na usvajanje zakona koji zabranjuju određene oblike govora; međutim, to je kontroverzno, a države članice OSCE-a nisu postigle konsenzus o tome. Stoga, kao što je ranije navedeno u ovom Dijelu, ovaj Vodič se bavi samo krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, a ne "govorom mržnje".

U nizu novijih odluka Evropskog suda za ljudska prava navodi se da države imaju pozitivne obaveze prema odredbama Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda da istraže moguće motive zločina zasnovanih na rasnoj

¹⁰ Deset država članica OSCE-a su unijele rezerve ili deklaracije o zahtjevima iz člana 4. u vezi sa govorom da bi zaštitile slobodu govora.

¹¹ Vidi naročito, Opšta preporuka politike djelovanja, br. 7, na temu Domaći zakoni za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije, Internet stranica ECRI-ja, 13. decembar 2002. godine, <www.coe.int/ecri>.

¹² Vidi Internet stranicu Francuske kao predsjedavajuće EU, <http://www.ue2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-27.11.2008/resultats_JAI>.

pripadnosti. U poznatoj odluci u predmetu *Nachova i ostali protiv Bugarske*,¹³ Sud je odlučio da je postojala obaveza da se ispituju mogući rasistički motivi u pozadini nasilnih djela počinjenih od strane državnih vlasti i da propust države Bugarske da to i učini predstavlja povredu odredbe o nediskriminaciji, sadržane u članu 14. Konvencije.

Iako Sud nije zahtijevao uvođenje posebnih propisa protiv zločina iz mržnje, on je ipak eksplicitno istakao da zločini iz mržnje zahtijevaju da organi kaznenog pravosuđa na njih daju odgovor koji je proporcionalan nanesenom zlu. Sud je primijenio ove principe u predmetu *Secic protiv Hrvatske*, koji se odnosi na napad "Skinheads" na čovjeka Romske nacionalnosti. U toj presudi, Sud je ponovo utvrdio sljedeće: "*pri istraživanju nasilnih incidenata, državne vlasti imaju dodatnu dužnost da poduzmu sve razumne mjere kako bi razotkrile bilo kakve rasističke motive i utvrdile da li su etnička mržnja ili predrasude imali utjecaja na događaje koji su se odigrali. Propust da se tako i postupi i tretiranje nasilja i brutalnosti potaknutih rasnim razlikama na isti način kako se tretiraju predmeti koji ne sadrže elemente rasizma bilo bi jednako zatvaranju očiju pred specifičnom prirodom djela koja su posebno destruktivna u pogledu uskraćivanja temeljnih prava.*"¹⁴

6. Zaključak

Osnovno pitanje koje se javlja pri procesuiranju kaznenih predmeta leži u činjenici da mržnju kao pokretačku snagu zločina treba eksplicitno prepoznati i kazniti. Ponekad se pri procesuiranju zločina iz mržnje nikada ne spominje motiv u pozadini odabira žrtve (kao što je "rasa" žrtve, njena nacionalnost ili etničko porijeklo). Ukoliko do toga dođe, gubi se mogućnost da kazna izrečena počiniocu djeluje obeshrabrujuće na druge. Također postoji opasnost da će žrtvi i počiniocu na taj način biti upućena poruka da država ne pridaje veliki značaj mržnji koja je uzrokovala zločin.

Svjedočenje žrtve: David Ritcheson

Iskaz pred Kongresom SAD-a, 17. aprila 2007. godine

... danas sam pred vama da bih zatražio od naše Vlade da preuzme vodstvo u odvratanju osoba kakve su one koje su me napale od činjenja nezamislivih i nasilnih zlodjela protiv drugih zbog mjesta njihovog porijekla, boje njihove kože, boga kojemu se mole, osobe koju vole, njihovog izgleda, načina govora ili ponašanja...

Imao sam sreću da živim u gradu u kojem lokalni organi policije raspolažu resursima, te imaju sposobnost i volju da djelotvorno isljeđuju i procesuiraju nasilje počinjeno iz mržnje prema meni. No, ostale žrtve zločina iz predrasude možda ne žive u takvim mjestima. Od vas tražim da date ovlasti lokalnim snagama policije da surađuju sa saveznim agencijama u situacijama kada neko bude bezumno napadnut zbog toga odakle je ili ko je. Lokalni tužioci trebali bi imati mogućnost da se obrate saveznoj Vladi za pomoć u situacijama kada dođe do počinjenja takvih kaznenih djela. Ono što je najvažnije jeste da se ta kaznena djela nazivaju njihovim pravim imenom: "zločinima iz mržnje", i da se kao takva i procesuiraju!

¹³ *Nachova i ostali protiv Bugarske*, presuda Evropskog suda za ljudska prava (Glavno vijeće), 6. juli 2005. godine, stav 160 do 168, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC+database>

¹⁴ *Secic protiv Hrvatske*, presuda Evropskog suda za ljudska prava (Presuda vijeća), 31. maj 2007. godine, stav 66, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC+database>

David Ritcheson, mladi Amerikanac meksičkog porijekla napadnut je 22. aprila 2006. godine od strane dvojice muškaraca koji su mu skinuli odjeću, nanosili mu opekotine cigaretama, urezali mu kukasti križ na grudima, i udarali ga rukama i nogama ostavivši ga potom da umre. Jedan od njegovih napadača osuđivan je i ranije, zbog dva prethodna rasistička napada.

II DIO

IZRADA PROPISA: KLJUČNA PITANJA U VEZI SA POLITIKOM RADA

UVOD

U prvom dijelu vodila se rasprava o pojmu zločina iz mržnje i razlozima za donošenje propisa za sankcioniranje tih djela. U drugom dijelu razmatraju se načini na koji se pojam zločina iz mržnje može pretočiti u zakon. Konkretno, u ovom dijelu analizira se način na koji se pišu propisi kojima se sankcioniraju zločini iz mržnje kao i posljedice izbora konkretnih propisa, korištenjem primjera iz država članica OSCE-a.

Većina propisa spomenutih u ovom tekstu može se pronaći u bazi podataka propisa koja se nalazi na web stranici ODIHR-a,¹⁵ kojoj se također može pristupiti kroz informacijski sistem ODIHR-ovog Programa za toleranciju i nediskriminaciju.¹⁶ Iako su u pripremi ovog dokumenta korištene najnovije objavljene verzije propisa, koje su u vrijeme pisanja ovog dokumenta bile tačne, čitaocima mora biti jasno da će se i propisi i njihovo tumačenje u sudu vremenom mijenjati. Osim toga, nisu svi propisi na koje se poziva u ovom Vodiču dostupni u oficijelnom prijevodu na engleski jezik.

Izrada propisa o zločinima iz mržnje ili izmjene i dopune postojećih propisa u toj oblasti zahtijevaju brojne odluke kako zakonodavaca tako i kreatora politike rada. Počev od faktora koji su zajednički svim zločinima iz mržnje, kroz ovaj dio, čitalac se može upoznati sa svim elementima takvih propisa, i ključnim pitanjima navedenim pod nazivom: "pitanja u vezi sa politikom rada". Svako takvo pitanje sastoji se od pregleda problema i komentara. U cilju ilustriranja problema navedeni su stvarni propisi i primjeri iz stvarnih predmeta. Najvažniji zaključci koji su proistekli iz ovih pitanja navedeni su na kraju ovog dijela.

Postavljena pitanja su:

Politika rada, pitanje broj jedan: *Da li je zakonom potrebno utvrditi neovisno kazneno djelo ili je potrebno uvećati kaznene mjere koje se izriču za postojeća kaznena djela?*

Politika rada, pitanje broj dva: *Koje je karakteristike potrebno uključiti u zakon?*

Politika rada, pitanje broj tri: *Na koji bi način motiv trebao biti definiran u zakonu?*

Politika rada, pitanje broj četiri: *Na koji način je potrebno tretirati pitanja udruživanja, veza i pogrešne percepcije?*

Politika rada, pitanje broj pet: *Koji su dokazi potrebni i kakav treba biti motiv?*

¹⁵ <http://www.legislationline.org>

¹⁶ <http://tandis.odihr.pl>

Svako od navedenih pitanja potrebno je razmotriti odvojeno, ali također je potrebno razmotriti i njihov zajednički efekt. Pojedinačne odluke u vezi sa kreiranjem politike rada koje su opravdane i razumne same po sebi, mogle bi udružene sa drugim odlukama rezultirati zakonima koje je nemoguće primijeniti, ukoliko njihov ukupni rezultat dovede do donošenja preusko ili preširoko definiranih zakona.

Svi zločini iz mržnje dijele dva suštinska elementa opisana u prvom dijelu, i to: da bi se počinjeno kazneno djelo moglo smatrati zločinom iz mržnje, potrebno je da pristrasnost bude pokretački motiv osnovnog kaznenog djela. Osim toga, postoje i još dva svojstva koja svi zakoni o zločinima iz mržnje trebaju sadržati, i to:

- *Meta ovih kaznenih djela mogu biti osobe ili imovina.* Zločini iz mržnje ne odnose se samo na kaznena djela počinjena protiv osoba. Njima bi se također trebala smatrati kaznena djela počinjena protiv imovine koja se može dovesti u vezu sa osobama koje dijele neku osobinu; obično se radi o bogomoljama, ali ponekad su meta napada poslovne prostorije ili stambeni objekti.
- *Zakon svima pruža jednaku zaštitu.* Iako zakonima o zločinima iz mržnje treba precizirati koje se grupne osobine štite zakonom, takvi zakoni ne odnose se niti na jednu konkretnu grupu. Umjesto toga, zakonom se pruža zaštita za sve pojedince koji nose određenu osobinu. Na primjer, "religija" je kategorija za koju postoji veoma široka zaštita, ali zakoni o zločinima iz mržnje ne izdvajaju niti jednu konkretnu religiju u cilju pružanja zaštite. Zakonom se zabranjuju kaznena djela motivirana "rasnom pripadnošću", ali isti taj zakon ne izdvaja konkretne rasne ili etničke skupine koje su zaštićene. Nasilje nad, na primjer, kršćanima, može se procesuirati prema odredbama zakona o zločinima iz mržnje na isti način kao i nasilje nad muslimanima; kaznena djela počinjena protiv članova većinskih zajednica mogu se procesuirati na isti način kao i ona počinjena protiv manjinskih zajednica. Prema tome, zaštita je simetrična. Niti jedna konkretna grupa ne uživa posebnu zaštitu i svi su jednaki pred zakonom.

1. POLITIKA RADA, PITANJE BROJ JEDAN: NEOVISNO KAZNENO DJELO ILI UVEĆANJE KAZNENIH ODREDBI?

1.1. Neovisna kaznena djela

"Neovisno kazneno djelo" je odvojeno kazneno djelo motivirano pristrasnošću, što je osnovni element pravne definicije takvog kaznenog djela. U zemljama članicama OSCE-a, ova vrsta zločina iz mržnje relativno je rijetka. U Sjedinjenim Američkim Državama (kako na saveznom nivou, tako i na nivou pojedinačnih država), u Češkoj Republici i u Velikoj Britaniji precizirana su konkretna kaznena djela koji sadrže motiv pristrasnosti. U većini drugih država to nije slučaj.

Primjeri neovisnih kaznenih djela: Češka Republika i Velika Britanija

Članom 196 (2) Kaznenog zakona Češke Republike predviđa se kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine za "korištenje nasilja nad grupom stanovnika ili nad pojedincem, ili prijetnju smrću, narušavanjem zdravlja ili nanošenjem teških tjelesnih ozljeda zbog njihovog političkog uvjerenja, nacionalnosti, rase, vjere ili nedostatka vjere".

Odredbama poglavlja 29 do 32 Krivičnog i prekršajnog zakona **Velike Britanije** iz 1998 godine utvrđena su nova kaznena djela kao što su "rasno motivirani" i "vjerski motivirani" napad, šteta pričinjena počinjenjem kaznenog djela, uznemiravanje kao i prestupi remećenja javnog reda.

1.2. Uvećane kaznene odredbe

Uvećane kaznene odredbe, koje se u nekim slučajevima nazivaju "otežavajućim odredbama pri izricanju kazne" ili "odredbama o otežavajućim okolnostima", također se mogu koristiti pri izradi zakona o zločinima iz mržnje.¹⁷ Jednostavno rečeno, kazna izrečena za počinjeno kazneno djelo uvećava se kada se utvrdi da je kazneno djelo motivirano predrasudom. Većina zločina iz mržnje počinjenih u zemljama članicama OSCE-a odgovara tom opisu.

Kada se uvećane kaznene odredbe primjenjuju u izricanju kazni za zločine iz mržnje, pitanje predrasude kao motiva obično se razmatra pri izricanju kazne počinocu kaznenog djela. Drugim riječima, počinilac kaznenog djela prvo mora biti proglašen krivim za osnovno kazneno djelo, a tek tada sud razmatra da li postoji dovoljno dokaza o postojanju predrasude za primjenu uvećanih kaznenih odredbi. U sistemima u kojima se primjenjuje običajno pravo, ovo se dešava u fazi izricanja presude. U sistemima u kojima se primjenjuje građansko pravo, utvrđivanje krivice i izricanje presude nisu odvojene faze, te sudija razmatra dokaze o motivu koji utječe na težinu izrečene presude u okviru istog procesa. Proširenja kaznenih odredbi mogu biti *opća* ili *specifična*.

- *Opće odredbe o uvećanju kazne.* Uvećane kaznene odredbe koje se odnose na dugi niz kaznenih djela opisuju se kao opće odredbe o uvećanju kazne. Među državama članicama OSCE-a, njih 23 navode neki oblik predrasude kao motiva, koji može biti od značaja u postupku izricanja uvećane kazne na osnovu općih odredbi.

Primjeri primjene općih odredbi o uvećanju kazne: Andora, Tadžikistan i Velika Britanija

¹⁷ Navedeni termini ne koriste se u ovom Vodiču, kako bi se izbjegla zabuna i miješanje navedenih termina sa pojmom "kaznenih djela motiviranih rasom" u Velikoj Britaniji, koji predstavljaju zasebnu kategoriju kaznenih djela.

Članom 36.6 Kaznenog zakona Andore predviđa se uvećanje kazne ukoliko se utvrdi da je počinjeno kazneno djelo: "motivirano rasizmom ili ksenofobijom ili da je počinjeno iz razloga u vezi sa ideologijom, vjerom, nacionalnom pripadnošću, etničkim porijeklom, seksualnom orijentacijom, bolešću ili fizičkim ili mentalnim onesposobljenjem žrtve".

Članom 62(1)(f) Kaznenog zakona Tadžikistana predviđa se uvećanje kazne za različita kaznena djela, uključujući tu i kaznena djela motivirana nacionalnom ili vjerskom netrpeljivošću.

Odredbama poglavlja 153 Zakona **Velike Britanije** o ovlastima krivičnih sudova u izricanju presude iz 2000. godine, navodi se da će se u slučaju kada je kazneno djelo uzrokovano vjerskom pripadnošću žrtve, sud tu činjenicu smatrati otežavajućim faktorom (što znači, faktorom koji povećava težinu počinjenog kaznenog djela), te da će se u raspravi i navesti da je kazneno djelo bilo motivirano tim razlozima.

- *Specifične odredbe o uvećanju kazne.* Specifična uvećanja kaznenih odredbi primjenjuju se za potrebe uvećanja izrečene kazne, samo na neka kaznena djela. Dvadeset pet država članica navodi neki oblik motiva predrasude kao faktora u koji može dovesti do izricanja uvećane kazne za određena kaznena djela.

Nekim zakonima o izricanju uvećanih kazni precizira se i stupanj uvećanja kazne. Ostali takvi zakoni odluku o tome prepuštaju sudu. Odredbama nekih zakona također se zahtijeva od suda da navede tačne razloge koji su doveli do primjene ili do izostanka primjene uvećanih kaznenih odredbi. U većini država tužiocu su dužni ispitati sve okolnosti koje bi mogle dovesti do uvećanja kazne i sa tim okolnostima upoznati sud, mada bi se moglo raspravljati o tome u kolikoj se mjeri se to i dešava u predmetima zločina iz mržnje. Na primjer, policija u Kopenhagenu izdala je direktivu prema kojoj je u svim predmetima nasilja koji mogu biti motivirani rasizmom tužilac obavezan od suda zatražiti da tu činjenicu razmotri kao otežavajuću okolnost prema općim odredbama o uvećanju kazne. U Velikoj Britaniji, Tužilaštvo od tužilaca traži da sudu predoče prihvatljive dokaze o postojanju rasnog ili vjerskog motiva.

Primjeri primjene specifičnih odredbi o uvećanju kazne: Belgija, Federacija Bosne i Hercegovine i Turkmenistan

Prema odredbama Člana 33 do 42 Zakona **Belgije** od 10. maja 2007. godine, mržnja, prezir ili neprijateljstvo prema osobi na temelju njene tzv. rase, boje kože, porodičnog, nacionalnog ili etničkog porijekla, spola, seksualne orijentacije, bračnog stanja, rođenja, dobi, bogatstva, životne filozofije ili uvjerenja, sadašnjeg ili budućeg zdravstvenog stanja, invaliditeta, jezika, političkog uvjerenja ili fizičke ili genetske karakteristike ili socijalnog statusa, predstavljaju otežavajuće okolnosti koje mogu utjecati na udvostručenje kazne izrečene za

počinjenje sljedećih kaznenih djela: nedoličan napad i silovanje; ubistvo iz nehata i namjerno nanošenje tjelesne ozljede; nepružanje pomoći osobi u opasnosti; ugrožavanje osobne slobode i neotuđivosti osobne imovine; napad iz zasjede ili čekanje u zasjedi; kleveta; podmetanje požara i uništenje osobne svojine i imovine.

Članom 166(2) Krivičnog zakona **Federacije Bosne i Hercegovine** propisuje se da je ubistvo počinjeno iz rasnih, nacionalnih ili vjerskih razloga kažnjivo kaznom zatvora od najmanje 10 godina; dok bez primjene odredbi o uvećanju kazne minimalna kazna iznosi pet godina.

Odredbama Članova 101(2)(m), 107(2)(h), 108(2)(h) i 113(2)(e) Krivičnog zakona Turkmenistana propisuje se uvećanje kazne za kaznena djela ubistva s predumišljajem, nanošenja teške tjelesne ozljede ili premlaćivanja koje je uzrokovalo fizičku ili psihičku traumu manje težine ukoliko su navedena kaznena djela počinjena na temelju socijalne, nacionalne, rasne ili vjerske mržnje ili netrpeljivosti.

1.3. Obrazloženje

Donošenje zakona kojima se zločini iz mržnje tretiraju kao zasebna kaznena djela ima određenih prednosti. Budući da značaj zakona o zločinima iz mržnje, u određenoj mjeri, kako za žrtvu kao pojedinca, tako i za društvo u cjelini, leži u simboličnoj vrijednosti osude zločina, zakoni kojima se zločini iz mržnje tretiraju kao zasebna kaznena djela eksplicitno osuđuju predrasudu kao zabranjeni motiv. Kada su zločini iz mržnje zakonom utvrđeni kao zasebna kaznena djela, zločin obično biva bolje zapažen, a podatke o zločinima iz mržnje lakše je sakupiti. Prema tome, zakoni kojima se zločini iz mržnje tretiraju kao zasebna kaznena djela zadovoljavaju ekspresivnu funkciju krivičnog prava.

Zakoni kojima se zločini iz mržnje tretiraju kao zasebna kaznena djela nose sa sobom i određene izazove. Da bi optuženi bio i osuđen, mora se dokazati motiv zločina iz mržnje kao zasebnog kaznenog djela. Tužiocima nerado podnose prijavu za počinjeno zasebno kazneno djelo ako smatraju da će to biti teže dokazati. U nekim državama prisutan je i dodatni problem koji se ogleda u činjenici da sudovi mogu razmatrati samo ono kazneno djelo za koje je protiv optuženoga podignuta optužnica. Prema tome, kada je zločin iz mržnje propisan kao zasebno kazneno djelo, može se desiti da sud ne bude u mogućnosti izreći presudu za osnovno kazneno djelo ukoliko se ne dokaže postojanje predrasude. Ovo je nedostatak pristupa zločinima iz mržnje kao zasebnim kaznenim djelima koji za posljedicu može imati ili da tužiocima izbjegavaju primjenjivati zakone o zločinima iz mržnje ili da prihvaćaju izjašnjavanje o krivici za osnovni prekršaj kako bi osigurali osuđujuću presudu za optuženog. Obuka za tužioce i istražitelje koja bi im pomogla u razlikovanju pokazatelja koji ukazuju na motiv predstavlja važan faktor u prevazilaženju navedenih problema.

Mogući problemi sa alternativnim optužbama?

Studija iz 2002. godine o kaznenim djelima motiviranim rasizmom u Velikoj Britaniji ukazala je na činjenicu da se počinioci obično izjašnjavaju krivim za osnovno kazneno djelo kako bi izbjegli izricanje presude za kazneno djelo motivirano rasizmom. Studija je otkrila da struktura zakonskih odredbi potiče izjašnjavanje optuženih da nisu krivi za teži oblik kaznenog djela i nudi izjašnjavanje o krivici za kazneno djelo koje leži u osnovi počinjenog zločina. U studiji se navodi da su u nekim slučajevima tužiocima odgovorni za isuviše lako prihvaćanje takvih ponuda.

Izvor: Elisabeth Burney & Gerry Rose: "Zločini motivirani rasizmom i kako funkcionira zakon? Provedba propisa o kaznenim djelima motiviranim rasizmom u Krivičnom i prekršajnom zakonu iz 1998. godine" Studija Ministarstva unutrašnjih poslova Velike Britanije br. 244, juli 2002. godine, strana 111.

Propisivanje kazni za zločine iz mržnje uvećanjem već postojećih kazni također ima određene prednosti i nedostatke. Uvećanja kaznenih odredbi lakše je uključiti u postojeće kaznene odredbe, jer se postojećim kaznenim odredbama obično navode određeni faktori koji mogu dovesti do uvećanja kazne izrečene za određeno kazneno djelo. Uvećanja kazne mogu se primijeniti na veliki broj kaznenih djela, a neuspjeh u dokazivanju činjenica koje opravdavaju primjenu uvećanja kazne neće ugroziti izricanje osuđujuće presude za osnovno kazneno djelo.

Jedan značajan nedostatak zakonskih odredbi o uvećanju kazne ogleda se u činjenici da odluka suda da uveća kaznu na osnovu dokazane predrasude kao motiva može biti izostavljena iz javnog sudskog spisa. U državama poput Njemačke, razlozi za uvećanje kazne ne mogu se evidentirati u javnom spisu. Posljedica toga je da se kazneni dosje optuženog ne može koristiti kako bi se utvrdilo da li je on ili ona ranije počinio(la) kazneno djelo motivirano predrasudom. Osim toga, u nekim državama se prethodne osuđujuće presude za kaznena djela motivirana predrasudom, čak i kada su evidentirane u javnom spisu, mogu koristiti kao dokaz u aktuelnom predmetu samo u izuzetnim slučajevima, pod veoma strogo definiranim uvjetima.

Bez eksplicitnog prepoznavanja predrasude kao motiva, zločini iz mržnje gube dosta od svoje simbolične težine. Zbog toga, uvećanje kaznenih odredbi, iako ga je lakše primijeniti, možda ne ispunjava ekspresivnu funkciju sadržanu u prepoznavanju i osudi zakonom zabranjene predrasude. To će djelimično ovisiti o tome da li su razlozi za uvećanje kazne evidentirani u javnim spisima i da li su podaci o takvim presudama uvršteni u podatke o zločinima iz mržnje.

I u slučaju tretiranja zločina iz mržnje kao zasebnih kaznenih djela i u slučaju primjene uvećanih kaznenih odredbi, ishod predmeta u velikoj mjeri će ovisiti o kvalitetu istražnog postupka i prezentiranju dokaza o motivu. Opća pitanja o dokazima o postojanju predrasude kao motiva biće obrađena nešto detaljnije u Poglavlju 6, pod naslovom: "Politika rada, pitanje broj pet: Koji su dokazi potrebni i kakav treba biti motiv?"

Konačno, uvijek je moguće i kombinirati dva pristupa. U određenim državama zakonom su propisani konkretni zločini koji se tretiraju zasebno i koji zahtijevaju postojanje predrasude kao motiva, a da u isto vrijeme postoje i opće odredbe o uvećanju kazne za ostala kaznena djela. Na primjer, i Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države odabrale su ovaj pristup. U cilju djelotvorne borbe protiv zločina iz mržnje, svaka država može se opredijeliti za usvajanje niza odredbi.

1.3.1. Ostala pitanja

Po donošenju odluke o tome da li će se zločini iz mržnje tretirati kao zasebna kaznena djela ili će se pak na njih primjenjivati odredbe o uvećanju kazne, javljaju se brojna druga pitanja na koja je potrebno odgovoriti. Na njih je najbolje odgovoriti u kontekstu ciljeva u izradi politike rada i prioriteta svake od država, kao i u kontekstu zahtjeva koje nameću pravila vođenja kaznenog postupka svake od država. Ključna pitanja koja je potrebno razmotriti su:

- *Da li je primjenu odredbi o uvećanju kazne potrebno evidentirati u spisu?* Traženje od sudova da razmotre sve dokaze o postojanju predrasude kao motiva i da u spisu evidentiraju razloge za primjenu ili neprimjenu odredbi o uvećanju kazne predstavlja primjer dobre prakse. Na taj način osigurava se vođenje evidencije o procesu odlučivanja suda, te se stvaraju pretpostavke za upoznavanje organa za provedbu zakona sa eventualnim postojanjem ranije počinjenih kaznenih djela. Takvo postupanje također može predstavljati način da se pažnja suda skrene na određeno pitanje, te da se žrtve uvjere da je sud uzeo u razmatranje motiv počinjenog kaznenog djela.
- *U slučaju primjene pristupa prema kojem se kazneno djelo tretira zasebno, koje je to osnovno kazneno djelo ili djela koja trebaju sadržati element predrasude?* Davanje odgovora na ovo pitanje zahtijeva analizu zakonskih propisa kako bi se utvrdilo koje su vrste kaznenih djela često motivirane predrasudom u određenom društvu. Može se pokazati da je utvrđivanje velikog broja novih zasebnih kaznenih djela i nepraktično i teško. Zakonodavci bi svoju pažnju trebali usmjeriti na ona kaznena djela čiji će zaseban tretman imati najvećeg utjecaja. Na primjer, kazne za uznemiravanje ili za oštećenje imovine obično su blage, ali utjecaj takvih kaznenih djela, u situacijama kada su ona motivirana predrasudom, može biti veoma dalekosežan.
- *U slučaju primjene pristupa zasnovanog na uvećanju kazne, da li bi se odredbe zakona trebale primjenjivati na sva kaznena djela, ili samo na*

određena kaznena djela? Da li je u presudi potrebno precizirati obim uvećanja kazne? Preciziranje obima uvećanja kazne može biti potrebno ukoliko je rasprostranjeno uvjerenje među građanima da sudovi nerado izriču strože kazne za počinitelje zločina iz mržnje. Međutim, u nekim državama ograničavanje suda na taj način nije moguće. Osim toga, neće uvijek biti potrebno uvećavati kaznu u slučaju dokazivanja predrasude kao motiva. Ukoliko osnovno kazneno djelo već podliježe izricanju najveće kazne predviđene zakonom, onda primjena odredbi o uvećanju kazne nema nikakvog značaja.

2. POLITIKA RADA, PITANJE BROJ DVA: KOJE JE KARAKTERISTIKE POTREBNO UKLJUČITI U ZAKON?

Svi zakoni o zločinima iz mržnje definiraju koje su to karakteristike zaštićene, ali različite države štite različite karakteristike. Svi zakoni o zločinima iz mržnje u svim državama članicama OSCE-a tretiraju rasu kao zaštićenu kategoriju. Neki od njih sadrže i odredbe kojima se štite spol, seksualna orijentacija i onesposobljenje. Nešto je rjeđa pojava da se odredbama zakona o zločinima iz mržnje štite karakteristike poput obrazovanja, profesije, političke pripadnosti ili ideološkog opredjeljenja.

U ovom poglavlju prije svega ćemo navesti kriterije za utvrđivanje zaštićenih karakteristika. Potom ćemo nabrojati i navesti komentare koji se odnose na one karakteristike zaštićene odredbama zakona država članica OSCE-a, i to redoslijedom od najučestalijih do najmanje učestalih karakteristika.

Od ukupno 37 država članica OSCE-a koje su donijele zakone o zločinima iz mržnje, gotovo sve u svojim zakonima tretiraju predrasude motivirane vjerskom ili rasnom mržnjom, dok odredbe istih zakona obuhvaćaju i seksualnu orijentaciju u 11 država i onesposobljenje u samo sedam država.

2.1. Kriteriji za uključivanje zaštićenih karakteristika

Izbor zaštićenih karakteristika jedan je od najvažnijih aspekata zakona o zločinima iz mržnje. Ne postoji precizan odgovor na pitanje koje karakteristike bi trebalo uključiti, ali obično se radi o onim karakteristikama koje su očigledne ili primjetne drugim osobama pa se prema tome češće nalaze na udaru prestupnika. Pri donošenju odluke moraju se uzeti u obzir potrebe svake države, ali se odluka mora temeljiti i na pravilno izvršenoj procjeni brojnih faktora, koji slijede:

2.1.1. Nepromjenljive ili temeljne karakteristike

Zločin iz mržnje je zločin protiv identiteta. Upravo je to ono što ga čini drugačijim u odnosu na ostale zločine. Zločini iz mržnje usmjereni su na određeni aspekt identiteta neke osobe koji je nepromjenljiv ili koji čini osnovu poimanja osobe o sebi samoj. Ta obilježja uglavnom su očigledna, kao npr. boja nečije kože. No,

nisu sve nepromjenljive ili temeljne karakteristike obilježja grupnog identiteta. Pri utvrđivanju zaštićenih karakteristika koje je potrebno obuhvatiti odredbama zakona o zločinima iz mržnje, važno je utvrditi one karakteristike koje služe kao *obilježja grupnog identiteta*. Na primjer, plave oči mogu se opisati kao nepromjenljiva karakteristika, ali ljudi plavih očiju obično se ne poistovjećuju sa grupom, niti ih drugi doživljavaju kao članove čvrste grupe, te se boja očiju ne smatra obilježjem grupnog identiteta.

Isto tako postoji nekoliko karakteristika koje su promjenljive po svojoj prirodi, ali ipak čine osnovu poimanja osobe o sebi samoj. Na primjer, iako je moguće promijeniti nečiju vjeroispovijest, ipak se vjeroispovijest univerzalno prepoznaje kao obilježje grupnog identiteta, i nikoga ne bi trebalo prisiljavati da se tog aspekta svog identiteta odrekne ili da ga skriva.

2.1.2. Društveni i historijski kontekst

Proces odabira onih karakteristika koje će biti obuhvaćene odredbama zakona prije svega zahtijeva razumijevanje kako aktualnih društvenih problema tako i mogućih problema koji su posljedica nekadašnje podčinjenosti ili diskriminacije. Karakteristike koje su bile osnova napada u prošlosti također je potrebno uključiti, kao i one karakteristike koje su osnova novijih incidenata. Vrat ćemo se ponovo na primjer iz gornjeg pasusa o osobama plavih očiju. Naime, osobe plavih očiju nisu bile podčinjene u prošlosti, niti su to danas. Iz razloga što se krivičnim zakonima nastoje dati odgovori na društvene probleme, zakonodavno tijelo koje razmatra donošenje zakona o zločinima iz mržnje mora dobro razumjeti upravo te probleme.

Upravo je u tom smislu važno da se dijalogom i konsultacijama pruži izvjesna podrška zakonodavnom procesu. Zakonodavci i kreatori politike rada uglavnom su osobe koje predstavljaju većinske zajednice pa bi stoga nevladine organizacije, ombudsmeni i različite društvene grupe koje predstavljaju manjinske zajednice mogli uspješno predstaviti probleme kako aktualne kao i nekadašnje diskriminacije i viktimizacije.

Karakteristike koje bi trebalo uključiti upravo su one koje ukazuju na postojanje jaza u društvu, one koje se tiču podjela koje su duboko ukorijenjene u historiji i kulturi društva.

Izvor: Frederick M. Lawrence "Donošenje zakona o zločinima iz predrasude bez predrasude: procjena disproporcionalnog – kritika provedbe, Dnevnik prava i suvremenih problema, Broj 66, 2003. godina, str 49.

2.1.3. Problemi u provedbi

Izradi zakona trebalo bi pristupiti uz razumijevanje praktičnih posljedica odabira konkretnih karakteristika po istražitelje i tužitelje. Nameće se pitanje da li će odabir određene karakteristike utjecati na vjerovatnoću primjene zakona. Ukoliko zakon tretira karakteristiku koja nije vidljiva, poput rođenja ili bračnog stanja, mogu se javiti problemi u vezi sa dokazima. Teže je dokazati da je napadač odabrao žrtvu na temelju zaštićene karakteristike, ukoliko je ta karakteristika

skrivena. Potrebno je razmisliti o tome na koji način tužitelj može dokazati da je počinitelj kaznenog djela znao za tu karakteristiku. O pitanjima koja se tiču dokaza biće više riječi u poglavlju pod nazivom: Politika rada, pitanje broj pet: Koji su dokazi potrebni i kakav treba biti motiv? Obavljanje konsultacija sa organima za provedbu zakona prije donošenja zakona može pomoći u temeljitom razmatranju navedenih pitanja kao i u kasnijoj provedbi zakona.

2.2. Isključene karakteristike

Činjenica da određena karakteristika nije obuhvaćena odredbama zakona o zločinima iz mržnje ne znači da neće biti kaznenih sankcija. U većini država napad na službenika policije ili na vojno lice smatra se ozbiljnim kaznenim djelom. Ta kaznena djela, naprosto se ne uklapaju u ono što se podrazumijeva zločinom iz mržnje. Slično tome, seksualni napad na dijete kažnjava se strože u odnosu na seksualni napad na odraslu osobu. No, to ne znači da prvo kazneno djelo treba smatrati zločinom iz mržnje.

Odluke o tome koje će se karakteristike uključiti u odredbe zakona imaće utjecaja na primjenu zakona kao i na vrste kaznenih djela koje će biti kategorizirane kao zločini iz mržnje. Ukoliko se odredbama zakona o zločinima iz mržnje zaštiti veliki broj karakteristika, biće to veoma široko definiran zakon, i odnosiće se na dugački niz situacija i kaznenih djela. Zakon može biti isuviše uopšten da bi se mogao djelotvorno primjenjivati u praksi. Isto tako, ukoliko se odredbama zakona o zločinima iz mržnje zaštiti relativno mali broj karakteristika, može se desiti da grupe koje su često žrtve zločina iz mržnje ostanu nezaštićene. Zakonodavci stoga moraju utvrditi jasnu granicu između sveobuhvatnog zakona i zakona koji je isuviše opširan da bi ga se moglo djelotvorno provoditi u praksi.

2.3. Najčešće zaštićene karakteristike

U državama članicama OSCE-a, rasa, nacionalno porijeklo i narodnost najčešće su zaštićene karakteristike, a odmah iza njih slijedi vjerska pripadnost. Upravo se ove karakteristike prepoznaju kao značajne tokom rane faze u izradi propisa o zločinima iz mržnje.

Nadalje, neke vjerske grupe također se mogu opisati u kontekstu njihove rasne pripadnosti, a osoba može postati žrtva na osnovu više od samo jedne zaštićene karakteristike. Dešava se da počinitelj u nekim slučajevima i ne pravi razliku između rase i vjerske pripadnosti njegove žrtve.

Konkretna iskustva iz prošlosti dovela su do utvrđivanja različitih prioriteta u zakonima različitih država. Prema tome, američko iskustvo sa ropstvom i podčinjenost Amerikanaca afričkog porijekla u prošlosti učinili su rasu, u onom smislu u kojem se taj pojam tradicionalno poima, centralnim pitanjem za zakonodavce koji su učestvovali u izradi propisa o zločinima iz mržnje u Sjedinjenim Američkim Državama tokom 1980-tih godina. U Evropi, Romi su često bivali žrtve prisilnog istjerivanja i pogroma, dok je u skorijoj prošlosti došlo do porasta broja napada na Muslimane i imigrante. Ove karakteristike koje su

obično zaštićene, u samoj su osnovi propisa o zločinima iz mržnje.

Primjeri karakteristika koje su obično zaštićene – Azerbejdžan i Mađarska

Prema odredbama Člana 61.6.1 Kaznenog zakona **Azerbejdžana** otežavajućim se smatraju sve one okolnostima koje su dovele do počinjenja zločina na temelju **nacionalne, rasne ili vjerske** netrpeljivosti ili fanatizma.

Prema odredbama Poglavlja 174/B Kaznenog zakona **Mađarske** osoba koja napadne nekoga zbog toga što on ili ona pripadaju ili se smatra da pripadaju određenoj **nacionalnoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj grupi**, počinila je kazneno djelo kažnjivo kaznom zatvora u trajanju do pet godina.

Iako karakteristike kakve su rasa, boja, narodnost i nacionalno porijeklo uživaju gotovo univerzalnu zaštitu prema odredbama zakona o zločinima iz mržnje, terminologija koja se koristi nije utvrđena na jedinstven i univerzalan način. Postoji veliki broj uobičajenih pojmova koji mogu dovesti do zabune i čija se značenja ponekad preklapaju. Budući da tumačenje tih pojmova varira kao od države do države, tako i unutar pojedinačnih država, u daljem tekstu navešćemo neka važna pitanja koja zakonodavci trebaju razmotriti.

2.3.1. Rasa

Unatoč razmjerno velikoj zastupljenosti u zakonima o zločinima iz mržnje, "rasa" je društvena tvorevina bez naučne utemeljenosti.¹⁸ Ovaj stav iskazan je još 1950. godine u tekstu UNESCO-vog Saopštenja o rasi, koje je sačinjeno nakon sastanaka sa vodećim biologima, antropolozima i stručnjacima iz drugih naučnih disciplina. U Saopštenju se navodi da bi: "(i) kada se govori o rasama ljudi bilo bolje izostaviti pojam "rasa" u potpunosti, i umjesto njega koristiti pojam etničke grupe". U svom Saopštenju o rasi, Međunarodni savez antropologa i etnologa predlaže da se tekst UNESCO-vog Saopštenja o rasi ažurira i ponavlja da "čiste rase, u smislu genetički homogenih populacija ne postoje u ljudskoj vrsti, niti postoje dokazi o tome da su kao takve ikada postojale u prošlosti ljudske vrste".¹⁹ Budući da je sam po sebi nejasan, pojam "rasa" može uzrokovati probleme u tumačenju za sudove i organe policije. Iz tih razloga, pri izradi propisa bolje je koristiti alternativne pojmove kao što su "porijeklo", "nacionalno porijeklo" ili "narodnost".

Iako mnoge međunarodne organizacije i neke države sada izbjegavaju koristiti pojam "rasa", upotreba srodnih riječi kao što su "rasizam" i "rasna diskriminacija" i dalje se nastavlja. Kako to navodi Agencija Evropske Unije za temeljna prava: "zasad ne postoji niti jedan pojam koji efikasno može obuhvatiti pojavu etničke

¹⁸ Riječ „rasa“ u tekstu ovog Vodiča naznačena je pod znacima navoda, kako bi se pokazalo da rasne teorije koje su u njoj osnovi, nisu prihvaćene.

¹⁹ Vidi web stranicu Međunarodnog saveza antropologa i etnologa: <http://www.leidenuniv.nl/fsw/iaaes/index.htm>

diskriminacije na isti onaj način na koji pojam "rasizam" i dalje obuhvata široki dijapazon diskriminirajućih ideologija i praksi"²⁰. Upotreba pojma "rasni" u tekstu UN Konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – CERD), eksplicitno uključuje "rasu", boju, porijeklo i nacionalno ili etničko porijeklo. Članom 1. Konvencije utvrđuje se slijedeće:

"Pojam "rasna diskriminacija" označavaće svako obilježavanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti na osnovu rase, boje, porijekla, ili nacionalnog ili etničkog porijekla koje ima za cilj ili posljedicu potpuno ili djelimično ograničavanje uživanja ili ispunjenja ljudskih prava i temeljnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj ili bilo kojoj drugoj sferi javnog života, na ravnopravnoj osnovi."

Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije također je usvojila široku definiciju "rasizma" kojom se ta pojava opisuje kao vjerovanje da osobine poput rase, boje, jezika, religije, nacionalnosti ili nacionalnog ili etničkog porijekla opravdavaju prezir prema osobi ili grupi osoba ili ideje o superiornosti određene osobe ili grupe osoba.²¹

Primjer iz konkretnog predmeta: Suđenje Janu P. (Slovačka)
Usko tumačenje pojma "rasa"

Jan P. bio je optužen za napad na studenta univerziteta romske nacionalnosti koji se desio 1996. godine. Tokom suđenja, zastupnik žrtve tražio je da se optuženi osudi u skladu sa odredbama Člana 221(2) Kaznenog zakona, koje omogućavanju izricanje uvećane kazne za određena kaznena djela motivirana rasnom pripadnošću. Sud je donio presudu prema kojoj je ocijenjeno da priznanje optuženog o mržnji prema žrtvi nije utemeljeno na rasnoj pripadnosti jer Romi i Slovaci pripadaju istoj rasi. 1. jula 1999. godine okružni sud u Banskjoj Bistrici potvrdio je odluku prvostepenog suda prema kojoj napad nije bio motiviran rasnom pripadnošću, te u postupku koristio isti pristup kao i prvostepeni sud. Sud je Janu P. izrekao uvjetnu kaznu od dvije godine zatvora. Nakon toga, zakonodavno tijelo Republike Slovačke izmijenilo je odredbe Člana 221(2) i u njih uključilo i "mržnju na osnovu etničke pripadnosti". Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije opisala je ovu izmjenu odredbi

²⁰ "Nasilje motivirano rasizmom u 15 država članica EU" Evropski centar za praćenje rasizma i ksenofobije, april 2005. godine, str. 31. Napomena: Evropski centar za praćenje rasizma i ksenofobije sada djeluje pod nazivom Agencija EU za ostvarenje temeljnih prava.

²¹ Opća preporuka Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije broj 7:

www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/Recommendation_N7.

U stavu 35. Dopunskog memoranduma kaže se da Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije odbija teorije utemeljene na postojanju različitih "rasa", ali da se taj pojam koristi u tekstu preporuke kako bi se osiguralo da one osobe koje se uobičajeno i pogrešno smatraju pripadnicima "druge rase" ne ostanu uskraćene za zaštitu koju pružaju propisi.

kao mjeru koja osigurava da će sudovi tretirati napade na Rome kao kaznena djela motivirana rasnom pripadnošću.

Izvori: "Sud Slovačke presuđuje da kaznena djela protiv Roma utemeljena na njihovoj rasnoj pripadnosti nisu moguća" Evropski centar za prava Roma; "Treći izvještaj o stanju u Slovačkoj", stav 11, Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije, 27. januar 2004. godine.

2.3.2. Nacionalno porijeklo/etničko porijeklo/narodnost

Nacionalno porijeklo, etničko porijeklo ili narodnost su pojmovi čija značenja zavise od konkretnog konteksta i lokalne primjene. Njihova značenja često se preklapaju.

Prema jednoj definiciji, etnička grupa je: "kolektiv unutar šire populacije koji dijeli stvarno ili pretpostavljeno zajedničko porijeklo, sjećanja o zajedničkoj prošlosti i kulturološku usredotočenost na jedan ili više simboličkih elemenata koji određuju identitet tog kolektiva"²². Pojam "nacionalno porijeklo" ponekad se može koristiti u smislu "državljanstva" (vidi "nacionalnost", u daljem tekstu), ali on također može označavati i kulturološku pripadnost određenoj nacionalnoj grupi koja može biti u vezi sa drugom državom u odnosu na onu čiji je državljanin određena osoba, ili se može desiti da ne postoji nikakva veza sa bilo kojom državom. I Ujedinjene nacije i Vijeće Evrope preporučuju da se značenje takvih definicija određuje u zavisnosti od konkretnog nacionalnog konteksta.

2.3.3. Nacionalnost

Pojam nacionalnost nema isto značenje kao i pojam nacionalno ili etničko porijeklo. Pojam "nacionalnost" ima posebno značenje. Članom 2(a) Evropske konvencije o nacionalnosti propisuje se da pojam "nacionalnost" označava "zakonsku vezu između osobe i države i ne označava etničko porijeklo te osobe". Nacionalnost obično podrazumijeva državljanstvo ili određeni pravni položaj koji je država utvrdila. Iako se pojam "nacionalnost" nekad miješa sa pojmom "nacionalno porijeklo", prvi pojam trebao bi se koristiti kako bi se označio zakonski odnos između države i pojedinca, dok bi se drugi pojam trebao koristiti kada se govori o etničkom ili kulturološkom porijeklu određene osobe.

2.3.4. Vjeroispovijest

Zakon o zločinima iz mržnje koji uključuje vjeroispovijest kao karakteristiku trebao bi štiti pripadnike svih vjeroispovijesti te također štiti i one koji ne pripadaju niti jednoj određenoj vjeroispovijesti. Zapravo se odredbama nekih zakona o zločinima iz mržnje utvrđuje da pojam "vjeroispovijest" obuhvata i odsustvo religioznog vjerovanja. Dakle, zaštićeni su i ateisti i oni koji ne pripadaju niti jednoj vjeroispovijesti. U Belgiji, na primjer, pojam "vjeroispovijest" odnosi se na vjerska ili filozofska uvjerenja u vezi sa postojanjem ili ne

²²"Statistički podaci o narodnosti i zaštita podataka u zemljama Vijeća Evrope", Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije, 2007. godina, str 27, <www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/Ethnic%20statistics%20and%20data%20protection.pdf>.

postojanjem boga.²³ U Malti se Poglavljem 222A Kaznenog zakona propisuje izricanje uvećanih kazni za zločine počinjene protiv rasnih ili vjerskih skupina i navodi da pojam vjerska skupina označava grupu osoba koje dijele zajedničko obilježje postojanja ili nepostojanja religioznog vjerovanja. Član 192(2) Kaznenog zakona Češke Republike sadrži odredbe kojima se poziva na "vjerovanje ili nepostojanje vjerovanja".

2.4 Često zaštićene karakteristike

Spol, starosna dob, psihički ili fizički invaliditet i spolna opredjeljenost su veoma često zaštićene karakteristike. Jedanaest država članica OSCE-a imaju zakone o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje koji definiraju spolnu opredjeljenost, sedam ih imaju zakone koji se odnose na invaliditet i šest ih imaju zakone o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje koji se odnose na spol.

Primjeri često zaštićenih karakteristika – Kanada i Francuska

Pogavlje 718.2. Kaznenog zakona **Kanade** predviđa da je „dokaz po kojem je prijestup motiviran pristranošću, predrasudom ili mržnjom, na temelju **rase, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, boje kože, vjere, spola, starosne dobi, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, spolne opredjeljenosti ili bilo kojeg drugog sličnog faktora** ... smatra se otežavajućom okolnošću“.

Član 132.-77. Kaznenog zakona **Francuske** propisuje da otežavajuća okolnost obuhvata povredu „časti ili ugleda žrtve ili grupe kojoj žrtva pripada, na račun njihovog stvarnog ili pretpostavljenog **spolnog identiteta**“.

Termini u okviru ove kategorije jednostavnije su definirani od termina „rasa“ i analognih termina opisanih gore. U mnogim državama takvi termini već postoje ili u ustavnim dokumentima ili odredbama koje se odnose na antidiskriminaciju. Tamo gdje su termini jasno definirani ili već tumačeni od strane sudova nema potrebe za ponovnim definiranjem karakteristika u zakonima o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Zakon može, naravno, dovesti u međusobnu vezu termine i definicije koji se pojavljuju u drugim zakonima. Ipak, neki statuti o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje nude eksplicitne definicije. Na primjer, u državi

²³ "RAXEN Kontakt za Belgiju, Nacionalna analitička studija o rasistički motiviranom nasilju i zločinu", Evropski centar za praćenje rasizma i ksenofobije, 2003. godine, str. 20, <<http://fra.europa.eu/fra/material/pub/RAXEN/4/RV/CS-RV-NR-BE.pdf>>.

Delaware, SAD, zakon o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje definira „spolnu opredjeljenost“ kao heteroseksualnost, biseksualnost ili homoseksualnost.²⁴ U Velikoj Britaniji, poglavlje 146. Kaznenog zakona, iz 2003. godine, definira „invaliditet“ kao „bilo kakvo psihičko ili fizičko oštećenje“.

2.5 Rijetko zaštićene karakteristike

Neke od općenito manje zaštićenih kategorija obuhvataju bračno stanje, rođenje, bogatstvo, društvenu klasu, imovinu, društveni status, političko opredjeljenje ili ideologiju i vojnu službu. Primjeri dati u ovom poglavlju ilustriraju omjer dispariteta zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Neki, ali ne i svi, od ovih koncepata zaštićenih grupa preuzeti su iz općih antidiskriminacijskih zakona, kao što je član 21. Povelje Evropske unije o osnovnim pravima i član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Primjeri manje zaštićenih karakteristika – Hrvatska, Rusija, Španija i Distrikt Kolumbija (SAD)

Član 89. stav 36. Kaznenog zakona **Hrvatske** propisuje da se „[z]ločin iz mržnje odnosi na svako kazneno djelo sadržano u ovom Zakonu, počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njene rase, boje kože, spola, spolne opredjeljenosti, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, **imovine, rođenja, obrazovanja, društvenog statusa**, dobi, zdravstvenog stanja ili drugih karakteristika“.

Član 63. Kaznenog zakona **Rusije** definira otežavajuće okolnosti kao zločine motivirane „**političkom, ideološkom**, rasnom, etničkom ili vjerskom mržnjom ili animozitetom, ili mržnjom ili animozitetom prema **bilo kojoj društvenoj grupi**“.

Član 22.4. Kaznenog zakona **Španije** definira otežavajuće okolnosti kao situacije u kojima je zločin počinjen na rasnoj, antisemitskoj ili nekoj drugoj diskriminatorskoj osnovi u vezi s žrtvinom **ideologijom**, vjerom ili uvjerenjem, ili pripadnošću određenoj etničkoj grupi, rasi, naciji, spolu ili spolnom opredjeljenju, ili zbog određene bolesti ili hendikepa žrtve.

Poglavlje 22.-3701. Kaznenog zakona **Distrikta Kolumbije** definira „zločin povezan s pristranošću“ kao utvrđen čin koji ukazuje na predrasudu optuženog na temelju stvarne ili pretpostavljene rase, boje kože, vjere, nacionalnog

²⁴ Poglavlje 11, Zakon države Delaware, § 1304(a)(2).

porijekla, spola, starosne dobi, bračnog stanja, **ličnog izgleda**, spolne opredjeljenosti, **porodične odgovornosti**, fizičkog invaliditeta, **mature [tj. obrazovnog statusa]**, ili **političke opredjeljenosti** žrtve utvrđenog čina.

2.6 Obrazloženje

Dobro je koristiti kombinaciju termina, kao što su „rasa“, „etnička pripadnost“, „nacionalno porijeklo“ i „nacionalnost“ kako bi se osigurala široka pokrivenost. Što se tiče mogućeg izbora daljih karakteristika, zakonodavac mora donijeti neovisnu procjenu o tome šta bi se trebalo definirati zakonom o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje.

Iako ne postoje univerzalni kriteriji za obuhvatanje tih termina, treba uzeti u obzir sljedeće faktore:

- Istorijske uslove;
- Savremene društvene probleme; i
- Učestalost određene vrste kaznenog djela.

Pored toga, zakonodavstvo mora razmotriti praktične implikacije obuhvatanja ili izostavljanja određenih karakteristika. Na primjer, neke od „rijetko zaštićenih karakteristika“ ne predstavljaju faktor na osnovu kojeg bi bile uvrštene u kategoriju istorijske diskriminacije. Druge karakteristike bi mogle predstavljati problem na polju provedbe od strane policijskih organa. Na primjer, Poglavlje 2.5 zakona Distrikta Kolumbije definira maturu (obrazovni status) kao zaštićenu karakteristiku. Bilo bi teško istražiteljima prikazati da je kazneno djelo počinjeno na osnovu takvog motiva, budući da obrazovni status nije karakteristika koja je očita, ukoliko žrtva nije poznata počiniocu kaznenog djela. Dalje, matura nije općenito snažna oznaka grupnog identiteta, niti obično nosi sa sobom istoriju diskriminacije.

Spisak koji je predug ili previše nejasan može ugroziti koncept kaznenog djela počinjenog iz mržnje i otvara mogućnosti manipuliranja i zloupotrebe. Obuhvatanje kategorija povezanih s bogatstvom ili društvenom klasom može privredni kriminal pretvoriti u zločin iz mržnje. Pored toga, iz perspektive provedbe zakona, tu razliku je možda nemoguće podvući. Da li je pljačka bogate osobe zločin iz mržnje na osnovu „imovine“ ili „društvenog statusa“? Da li je zasnovana na „mržnji“ ili samo na pohlepi?

Neke kategorije su zbunjujuće. Na primjer, kada se izraz, kao što je „društvena grupa“ koristi bez jasne definicije, postoji opasnost da zakon neće moći ispuniti cilj. Ako zakon obuhvata karakteristike koje su nepromjenljive ili na neki način

suštinski značajne za osjećaj osobnosti osobe i ako te karakteristike dijele osobe koje su, kao grupa, iskusile diskriminaciju, isključenje ili potlačenost, taj zakon o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi mogao izgubiti na snazi i značaju. Pored toga, moguće da je da ne bi zaštitio one grupe koje su istinski viktimizirane. Osobe svrstane pod izraz „društvena grupa“ mogu biti pripadnici policije ili političari, od kojih niti jednu ni drugu grupu ne smatraju tipično potlačenom grupom ili grupom koju vežu osnovne veze identiteta. Zaista, ako zakon obuhvati zaštićene karakteristike koje su previše daleko od ključnog koncepta zločina iz mržnje, može izgubiti svoju snagu zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje.

Nadalje, jedan od uslova pravnog koncepta sigurnosti jeste da je osoba sposobna razumno predvidjeti kaznene posljedice svojih djela. Koncept pravne sigurnosti se odražava kako u zakonima država u regiji OSCE-a tako i u regionalnim i međunarodnim instrumentima na polju ljudskih prava. Zakon koji nameće uvećane kazne, ali nejasno definira okolnosti u kojima se te kazne primjenjuju, vjerovatno će pasti na ovom osnovnom testu.

Neke države, poput Kanade i Hrvatske, odlučile su se za otvorene spiskove. Drugim riječima, ostavljaju otvorenu mogućnost za primjenu zakona na zločine na temelju karakteristika pored onih koje su već pomenute u zakonu. U Hrvatskoj, to je postignuto ugradnjom fraze „ili drugih karakteristika“ u zakon. Iako postoje neke prednosti u okviru ovakvog pristupa, na primjer omogućava razvoj zakona vremenom, takođe postoje i problemi. Kao prvo, zakonodavna procjena o tome koje karakteristike je važno obuhvatiti i koje grupe su posebno ugrožene, u suštini predstavlja vrijednosnu procjenu. Otvoreni spiskovi ne dozvoljavaju odluku zakonodavstva o tome kada proširiti kategorije onih zločina koji predstavljaju zločine iz mržnje. Kao drugo, otvoreni spiskovi mogu biti problematični iz istih razloga iz kojih to mogu biti i nejasni zakoni: mogu pasti na ispitu pravne sigurnosti i može ih biti teško realizirati na način na koji bi odražavali društvenu stvarnost zločina iz mržnje.

3 POLITIKA RADA, PITANJE BROJ TRI: DEFINIRANJE MOTIVA – NEPRIJATELJSTVO ILI DISKRIMINACIJSKI OSNOV?

U popularnoj koncepciji zločina iz mržnje, počinitelj djeluje iz mržnje ili neprijateljstva koje osjeća prema određenoj karakteristici žrtve, kao što je boja kože, etničko ili nacionalno porijeklo ili religija koju žrtva prakticira. Ponekad počinitelj cilja na imovinu koja je povezana s ljudima koji dijele pomenute karakteristike, kao što je bogomolja. Međutim, to nije uslov koji propisuju svi zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Neki od tih zakona propisuju

samo uslov da je počinitelj namjerno odabrao žrtvu zbog neke zakonom zaštićene karakteristike žrtve. Ovaj Vodič definira dva različita oblika zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Jedan je zasnovan na modelu „neprijateljstva“, a drugi na modelu „diskriminacijskog osnova“.

Kao i u skladu s drugačijim odabirima u izradi zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje, riječi korištene u zakonu mogu biti veoma važne u smislu kategorizacije djela kao zločina iz mržnje. Mnoge države su izradile svoje zakone namjerno ne odabravši niti jedan od ova dva modela. Takođe je važno imati na umu mogući utjecaj odabira modela na istražne i tužilačke resurse. Iz tog razloga, u Obrazloženju se ističu konkretni oblici riječi zbog kojih statut potpada ili pod model „neprijateljstva“ ili pod model „diskriminacijskog osnova“.

3.1 Model neprijateljstva

U okviru modela neprijateljstva, počinitelj je morao počiniti kazneno djelo iz neprijateljstva ili mržnje na temelju jedne od zakonom zaštićenih karakteristika. Neke države, članice OSCE-a, imaju zakone koji konkretno definiraju mržnju, neprijateljstvo i odbojnost.²⁵ Ti zakoni zahtijevaju dokaz da je počinitelj djelovao iz neke vrste neprijateljstva prema žrtvi.

U Velikoj Britaniji, na primjer, Poglavlje 28. Zakona o sprečavanju kriminala i nereda, iz 1998. godine, propisuje da počinitelj mora ili „demonstrirati“ neprijateljstvo ili „biti motiviran“ neprijateljstvom, ali ne daje nikakvu definiciju „neprijateljstva“. Studija, obavljena 2002. godine, pokazala je da ljudi zaposleni u svim sektorima sistema kaznenog pravosuđa zahtijevaju više smjernica o psihičkom stanju koje je potrebno imati za motivaciju činjenja kaznenog djela iz neprijateljstva na osnovu „rasne pripadnosti“²⁶.

Statut, kojim se zahtijeva dokaz o rasističkom ili neprijateljskom motivu počinioca, može se podudarati s popularnom idejom o tome šta predstavlja zločin iz mržnje, ali, istovremeno, može predstavljati prepreku samoj provedbi. Da li osoba uistinu osjeća „mržnju“ jeste subjektivno pitanje i može ga biti teško dokazati pred sudom. Ta poteškoća je pogoršana činjenicom što se gotovo niti za

²⁵ Vidi, npr. čl. 63. Kaznenog zakona Ruske Federacije; čl. 62. Kaznenog zakona Tadžikistana; čl. 58(1)(f). Kaznenog zakona Turkmenistana; čl. 67. Kaznenog zakona Ukrajine; čl. 63. Kaznenog zakona Armenije; čl. 61. Kaznenog zakona Azerbejdžana.

²⁶ Elizabeth Burney i Gerry Rose, „Rasistička kaznena djela – kako zakon radi?“, Istraživačka studija Ministarstva unutrašnjih poslova VB, br. 244, iz 2002. godine, str. xvii, web stranica Ministarstva: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/hors2002.html>

jedno drugo kazneno djelo ne zahtijeva dokaz motiva, kao elementa kaznenog djela.

Primjeri statuta na modelu neprijateljstva – Belgija, Kanada i Ukrajina

Član 377bis, Kaznenog zakona **Belgije**, propisuje uvećanu kaznu ako je jedan od motiva kaznenog djela „**mržnja, prezir ili neprijateljstvo**“ prema osobi, na osnovu zakonom zaštićene karakteristike.

Poglavlje 718.2(a)., Kaznenog zakona **Kanade**, predviđa da sud koji izriče kaznu mora, među ostalim principima, uzeti u obzir i sljedeći princip: (i) dokaz da je kazneno djelo motivirano „**pristranošću, predrasudom ili mržnjom**“, na osnovu zakonom zaštićene karakteristike.

Član 67(3)., Kaznenog zakona **Ukrajine**, propisuje da ako je kazneno djelo „**zasnovano na rasnoj, nacionalnoj ili vjerskoj odbojnosti i neprijateljstvu**“, to će predstavljati otežavajuće okolnosti pri izricanju kazne.

3.2 Model diskriminacijskog osnova

U okviru modela diskriminacijskog osnova, počinitelj namjerno cilja na žrtvu zbog njene zakonom zaštićene karakteristike, ali nije potrebna stvarna mržnja ili neprijateljstvo kako bi se dokazalo kazneno djelo. Počinitelj koji napadne useljenika, misleći da je manje vjerovatno da će useljenik prijaviti zločin policiji, potpada pod kategoriju diskriminacijskog osnova. Još jedan zločin u okviru ovog modela može počiniti počinitelj koji napadne ili uvrijedi homoseksualca, jer je verbalni i fizički napad na homoseksualca (gay-bashing) uobičajen za njegovu grupu istomišljenika, na osnovu kojeg će dobiti izvjestan status i biti prihvaćen među prijateljima.

Mnoge države uopće ne spominju mržnju ili neprijateljstvo u svojim zakonima o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Umjesto toga, zakonom se propisuje da je počinitelj djelovao „zbog“ ili „iz razloga“ zakonom zaštićene karakteristike žrtve. Drugim riječima, zakonom se zahtijeva uzročna veza između karakteristike žrtve i djelovanja počinioca, ali konkretna emocija nije navedena.

Primjeri statuta koji ne navode, konkretno, neprijateljstvo – Bugarska, Danska i Francuska

Član 162(2)., Kaznenog zakona **Bugarske**, kažnjava one koji primjenjuju nasilje nad drugima ili nad nečijom imovinom **zbog** nacionalnosti te osobe, rase, vjere ili političkog uvjerenja, kaznom zatvora do tri godine.

Poglavlje 81(vi)., Kaznenog zakona **Danske**, predviđa osnov za povećanje kazne ako se pokaže „...da kazneno djelo **ima korijene u** etničkom porijeklu, vjeri, spolnoj opredijeljenosti i slično, drugih ljudi“.

Čl. 132-76(1). Kaznenog zakona **Francuske**, predviđa da se kazna za kazneno djelo ili prekršaj povećava ako je djelo počinjeno **zbog** stvarnog ili navodnog pripadanja žrtve datoj etničkoj grupi, narodu, rasi ili vjeri.

3.3 Obrazloženje

Razlika između ova dva modela je važna. Zakon koji regulira diskriminacijski osnov je širi jer tretira i one počinioce koji nisu osjećali nikakvo neprijateljstvo prema žrtvama već su ih birali na osnovu predrasude ili stereotipa o njihovoj ugroženosti. Iz nekoliko razloga je ovakav zakon lakše primijeniti u praksi i obaviti bolji posao u rješavanju onih djela koja bi zakon o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje trebao sprječavati.

Kao prvo, prema zakonu koji regulira diskriminacijski osnov nije potrebno dokazati mržnju kao element kaznenog djela. Kada se prema zakonu o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje zahtijeva „neprijateljstvo“, to znači da organi reda trebaju obaviti procjenu psihičkog stanja počinioca - radnja koju može biti teško obaviti i za koju većina pripadnika organa reda nije obučena.

Primjer slučaja: Država protiv Johna Foga i ostalih (Sjedinjene Američke Države)
Nije potrebna mržnja kao motiv?

Počinioci su odabrali homoseksualnog muškarca kao metu pljačke jer su mislili da se neće opirati i da će nerado pozvati policiju. Žrtva, Michael Sandy, pobjegao je tokom pokušaja pljačke. Dok su ga počinioci gonili, Michael Sandy je pokušao pretrčati autoput, kada ga je udario automobil i usmrtio. Tokom suđenja, optuženi muškarci su se branili argumentom da im se ne može suditi za zločin iz mržnje jer nema dokaza da su osjećali bilo kakvo neprijateljstvo prema žrtvi zbog njegove homoseksualnosti. Sud je odbacio taj argument. Sud je protumačio zakon na način da je dovoljan „namjerni odabir žrtve zbog njene određene karakteristike“.

Izvor: 844 N.Y.S.2d 627 (N.Y. fusnota. 2007.)

Kao drugo, utjecaj na žrtvu i pripadnike žrtvine zajednice je obično isti, neovisno o tome da li je počinitelj djelovao na osnovu mržnje ili neke druge emocije. Žrtva

koju je počinitelj odabrao zbog toga što je pretpostavio da će biti posebno laka meta zbog neke zakonom zaštićene karakteristike koju žrtva posjeduje, vjerovatno će iskusiti isti traumatični događaj kao i žrtva koju je počinitelj odabrao jer uistinu mrzi tu određenu karakteristiku. Iz perspektive žrtve, ono što je važno jeste da je odabrana zbog nepromjenljivog ili fundamentalnog aspekta svog identiteta.

Ova emocija je korisna kao element u slučajevima u kojima se postojećim zakonom o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje zahtijeva „mržnja“ ili „neprijateljstvo“, obuka organa reda i sudova i smjernice u smislu kakav dokaz je potreban i dovoljan.

4 POLITIKA RADA, PITANJE BROJ ČETIRI: UDRUŽIVANJE, VEZA I PERCEPCIJA (GREŠKE U PERCEPCIJI)

Neki zločini se čine nad pojedincima zbog njihove povezanosti s određenom grupacijom. Ta povezanost može imati oblik članstva u nekoj grupaciji ili udruživanja s njom. Ili može imati oblik veze s pripadnikom određene grupacije, kao što je privatna veza, prijateljstvo ili brak. Međunarodni i regionalni instrumenti štite pravo na slobodno udruživanje i pravo na poštovanje privatnog života.

4.1 Udruživanje i veza

Neke žrtve zločina iz mržnje bivaju odabrane ne zbog toga što imaju neku određenu zakonom zaštićenu karakteristiku, već zato što su se udružile s onima koji je imaju. Primjeri takvih odabira žrtvi su brojni. Belgijski zakon o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje je prvi put primijenjen u slučaju Hansa van Themschea, koji je lovačkom puškom pucao na Turkinju jer je nosila maramu na glavi, zatim, na Ouelamatau Niangadou, ženu arapskog porijekla i na dijete za koje se starala. To dijete, Luna Drowart, bila je iste nacionalnosti kao i van Themsche, ali je ubijena zbog identiteta svoje starateljice.²⁷

Sjedinjene Američke Države imaju dobro dokumentirane obrasce zločina usmjerenih na međurasne parove i porodice. Slično tome, na osnovu studije provedene u Finskoj, utvrđeno je da je jedna petina zločina iz mržnje počinjena nad žrtvama koje su bile finski državljani, a bile su „u društvu osobe stranog porijekla“ ili čije su „supruge ili supružnici stranog porijekla“.²⁸

²⁷ Dvoje poginulo u Belgiji u „rasnim ubistvima“, web stranica BBC vijesti, 11. 05. 2006., <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4763655.stm>>; „Belgijanac osuđen na doživotni zatvor zbog napada motiviranog rasizmom“, web stranica *International Herald Tribune*, 11. 10. 2007., <<http://www.iht.com/articles/2007/10/11/america/belgium.php>>.

²⁸ „Izvještaj o zločinima iz mržnje“, *Human Rights First*, 2007., str. 87., <<http://www.humanrightsfirst.org/discrimination/hate-crime/index.asp>>.

4.2 Greške u percepciji

Počinitelj također može odabrati žrtvu zbog pogrešnog vjerovanja da je žrtva pripadnik određene grupacije. Na primjer, u Češkoj Republici, Turčin za kojeg su zabunom mislili da je Rom, napadnut je i ubijen od strane skinheadsa.²⁹ U Njemačkoj, Marinus Schoberl, šesnaestogodišnji dječak, mučen je i ubijen od strane napadača koji su mislili da je Jevrej. Njegovo tijelo je otkriveno nakon četiri mjeseca, zakopano u septičkoj jami.³⁰ U Sjedinjenim Državama, nakon terorističkih napada, 11. 09. 2001. godine, pojavio se talas zločina „iz odmazde“ nad Muslimanima. Među žrtvama su bili Siki, Hindusi i Latinoamerikanci jer su napadači zabunom mislili da su Muslimani.³¹ Slični slučajevi zamjene identiteta desili su se i u Londonu nakon eksplozija bombi, 07. 07. 2005. godine.³²

4.3 Objasnenje

Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje i sistemi praćenja, koji propisuju da je žrtva morala biti pripadnik neke zakonom zaštićene grupacije, ne obuhvataju ove kategorije zločina. U Finskoj, na primjer, od policije se zahtijeva da prijavi kao „rasistički slučaj“ svaki zločin počinjen nad nekim „ko se razlikuje od počinioca u smislu rase, boje kože, nacionalnosti ili etničkog porijekla“.³³ Policijska akademija Finske se protivi mišljenju da se ovom direktivom „isključuju slučajevi u kojem je pojedinac žrtva zbog toga što se *smatra* pripadnikom manjinske grupe, kao i oni incidenti koji se odnose na napade na pojedince ili grupe, motivirane njihovom udruženošću s manjinskom grupom ili pružanjem podrške njenim pripadnicima“.³⁴

Primjeri zakona koji se odnose na udruživanje, vezu i percepciju (greške u percepciji) – Velika Britanija, Francuska i Mađarska

²⁹ „Saopćenje za štampu ERRC-a o događajima u Velikoj Britaniji“, web stranica Evropskog centra za prava Roma (*European Roma Rights Centre*), 22. 10. 1997., <www.errc.org/cikk.php?cikk=140>.

³⁰ Liz Fekete, „Ubili mladića jer su mislili da je Jevrej“, *IRR News*, Institut za međurasne odnose, 01. 02. 2003.

³¹ Vidi „Mi nismo neprijatelj: Zločini iz mržnje nad Arapima, Muslimanima i nad onima koji su smatrani Arapima ili Muslimanima, nakon 11. 09.“, *Human Rights Watch*, novembar 2002., str. 33. <www.hrw.org/reports/2002/usahate/usa1102.pdf>.

³² Fauja Singh, „Danski Siki iskusili odmazdu nakon eksplozija bombi u Londonu“, *The Panthic Weekly*, 17. 07. 2005., <www.panthic.org/news/124/ARTICLE/1553/2005-07-17.html>.

³³ „Izveštaj o zločinima iz mržnje“, *Human Rights First*, 2007., str. 22. <<http://www.humanrightsfirst.org/discrimination/hate-crime/index.asp>>.

³⁴ Ibid.

Poglavlje 28. Zakona **Velike Britanije** o sprječavanju kriminala i nereda, iz 1998. godine, propisuje veću kaznu za kazneno djelo rasnog karaktera ako je počinitelj izrazio neprijateljstvo prema žrtvi na temelju njene pripadnosti ili navodne pripadnosti rasnoj ili vjerskoj grupi. „**Pripadnost**“ podrazumijeva **udruženost s pripadnicima takve grupe**. „**Navodno**“ podrazumijeva **pripadnost prema mišljenju počinioca**.

Čl. 132.-76. Kaznenog zakona **Francuske** propisuje da je kazna uvećana kada je kazneno djelo počinjeno zbog toga što je žrtva „...**pripadnik ili se pretpostavlja**...“ da je pripadnik [zakonom zaštićene grupe].

Čl. 174./B. Kaznenog zakona **Mađarske** propisuje da je bilo koja osoba, koja izvrši napad na drugu osobu zato što je „**u stvarnosti ili pod pretpostavkom**“ član zakonom zaštićene grupe, počinila prijestup.

Osobe koje pripadaju ili su se udružile s grupom koja dijeli zakonom zaštićene karakteristike mogu se lako izostaviti iz zakonom definirane kategorije zločina iz mržnje. Zbog toga bi zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje trebali kažnjavati i one koji izvrše napad na druge na temelju njihove udruženosti s pripadnicima zakonom zaštićenih grupa.

Iz sličnih razloga, „činjenična greška“ (tj. pogrešno mišljenje o identitetu žrtve) u vezi sa stvarnim identitetom žrtve ne bi smjela predstavljati prepreku kategorizaciji kaznenog djela kao zločina iz mržnje. Većina zakona koji tretiraju zločine iz mržnje usmjereni su na motive počinalaca, a ne stvarni status žrtve. Neobuhvaćanje ovakvih kategorija žrtava moglo bi umanjiti vrijednost zakona koji tretiraju zločin iz mržnje i ugroziti njihovu djelotvornu provedbu.

5 POLITIKA RADA, PITANJE BROJ PET: KAKAV DOKAZ JE POTREBAN I KOLIKO MOTIVA SE ZAHTIJEVA?

5.1 Kakav dokaz motiva?

Kao i kod svih kaznenih djela, odluka o tome da li podići optužbu prema određenoj odredbi kaznenog zakona ili ne, ovisi o raspoloživosti dokaza. Da li podići optužbu za zločin počinjen iz mržnje ili ne ovisi o tome da li postoji dovoljno dokaza o pristranom motivu. Priroda zločina, kvalitet istrage organa reda i svaka ustavna ili statutarna odredba koja se tiče dokaza imaće utjecaja na konačnu odluku. Što se tiče nekih zločina, sama priroda napada ukazuje na to da je bio motiviran pristranošću. Na primjer, vandali koji su oskrnavili muslimanske mezare na vojnom groblju u sjevernoj Francuskoj ostavili su za sobom uvredljive

grafite o Islamu i objesili svinjsku glavu na jedan od nišana.³⁵ Često osobe osumnjičene za zločin iz mržnje daju izjave, tokom ili neposredno nakon napada, koje otkrivaju njihove motive.

Primjer slučaja: Napad nožem na učenicu (Rusija)

Napadači su imali dovoljno vremena da nacrtaju svastiku

25. marta, 2006. godine, devetogodišnja Lilian Sissoko, zadobila je ubodnu ranu na vratu i uhu od strane dvojice muškaraca, dok je ulazila u stambenu zgradu. Lilian, koja dolazi iz miješanog braka, rusko-afričkog, hospitalizirana je i preživjela je napad. Njena majka je izjavila da su napadači „imali dovoljno vremena da nacrtaju svastiku i napišu grafit s porukom, „Skinheads! ... mi smo to uradili“. U maju, 2006. godine, uhapšeni su pripadnici neonacističke bande u vezi s napadom na Sissoko i izvjesnim brojem drugih nasilnih kaznenih djela počinjenih iz mržnje.

Izvor: Paul LeGendre, „Manjine pod opsadom: Slučaj Sankt Peterburga“, *Human Rights First*, 26. 06. 2006., str. 6.

U drugim slučajevima, motiv pristranosti je manje očit u prvi tren i zahtijeva temeljitiju istragu. Policija u tom slučaju može zatražiti izjavu napadača ili dozvolu pristupa njegovim prijateljima i susjedima, može istražiti njegovu vezu s s pripadnicima skinheadsa ili neonacističkim grupama, pa čak i njegov ukus po pitanju časopisa, knjiga, muzike, filmova i stranica na Internetu.

Neke države imaju zakone o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje koji opisuju vrstu dokaza koja se može koristiti kako bi se utvrdio motiv pristranosti i izrekle privremene sankcije.

Odredbe koje se tiču dokaza u zakonima o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje u **Francuskoj** i **Velikoj Britaniji**

Kazneni zakon **Francuske** propisuje određivanje otežavajućih okolnosti ako su „kaznenom djelu **prethodile, okarakterisale ga ili uslijedile nakon njega iskazane riječi, zatim slike, objekti ili radnje bilo kakve prirode koja može narušiti čast ili ugled žrtve** ili grupe kojoj žrtva pripada“, na račun pripadnosti ili nepripadnosti određenoj etničkoj grupi, narodu, rasi ili vjeri ili na račun stvarnog ili navodnog spolnog identiteta. Član 132-76. i 132-77.

Poglavlje 28. Zakona **Velike Britanije** o kriminalu i neredima, iz 1998. godine, propisuje smjernice za dokaz koji može dovesti do utvrđivanja rasne ili vjerske motiviranosti kaznenog djela: „**U trenutku počinjenja kaznenog djela, neposredno prije kaznenog djela ili nakon njega, napadač demonstrira prema žrtvi kaznenog djela neprijateljstvo** na temelju pripadnosti (ili navodnoj pripadnosti) žrtve određenoj rasnoj ili vjerskoj grupi ...“

³⁵ „Vandali oskrnavili muslimanske mezare u sjevernoj Francuskoj“, web stranica *International Herald Tribune*, 06. 04. 2008. <<http://www.iht.com/articles/2008/04/06/europe/france.php>>.

Primjer slučaja: Kruna protiv Paula Taylora (Velika Britanija)

Oružjem kojim je počinjeno ubistvo urezana svastika

U noći 28. jula, 2005. godine, Anthony Walker i njegov rođak, obojica tinejdžeri afro-karipskog porijekla, bježali su kroz park u Merseysideu u Engleskoj, dok su ih jurila dvojica muškaraca. Jedan od muškaraca, Paul Taylor, duboko je zario alpinističku sjekiricu za led u Anthonyjevu lobanju i usmrtio ga. Tokom suđenja, njegov rođak je posvjedočio da su ih muškarci vrijeđali prljavim rasističkim psovkama. Upravitelj obližnje kafane je posvjedočio da je ranije vidio Taylora kako maše nožem i izgovara: „neko će stradati od ovoga večeras“. Pretragom i pregledavanjem kafane utvrđeno je da su svastike i Taylorov nadimak bili urezani u naziv kafane istom sjekiricom za led kojom je ubijen Anthony. Sud je ustanovio da je napad bio motiviran rasizmom. Taylor je osuđen na 23 godine zatvora, a njegov saučesnik koji je inicirao napad i nabavio oružje kojim je počinjeno ubistvo, osuđen je na 17 godina zatvora.

Izvori: „Teške kazne za ‘gnusno’ ubistvo iz rasističkih pobuda“, web stranica *Timesa*, 01. 12. 2005. godine; „Ubijen prolaznik: kazneni predmet“, BBC, 16. 11. 2006. godine.

Primjer slučaja: Ubistvo Tibora Berkija (Češka Republika)

Moraju li se izgovarati rasističke psovke tokom napada?

13. maja, 1995. godine, Rom po imenu Tibor Berki pretučen je na smrt bejzbol palicom u svom domu od strane grupe skinheads. Prije napada, ljudi su čuli napadače kako izgovaraju da „idu srediti nekog Cigana“. Prilikom suđenja, sud je ustanovio da nije bilo nikakvog rasističkog motiva jer napadači nisu izgovarali rasističke psovke tokom napada. Sudac je izjavio: „Tokom čitavog napada [vođa napadača] je ćutao i nije izvikivao nikakve uvredljive riječi iz kojih bi se mogao izdvojiti rasistički motiv“. Po žalbi, žalbeni sud je ustanovio da jeste postojao rasistički motiv i povećao kaznu glavnom napadaču na 13 godina.

Izvor: „Drugi periodični izvještaj država članica za 1996. godinu: Češka Republika“, CERD/C/289/Dod. 1, stav 41.-42.; „Romi u Češkoj Republici: Stranci u vlastitoj zemlji“, *Human Rights Watch*, 01. 06. 1996. godine.

5.2 Pomiješani motivi

Pored općeg problema dokazivanja motiva, zločini iz mržnje često predstavljaju posebno pitanje mješavine motiva. Mješavina motiva znači da je počinilac kaznenog djela možda imao više od jednog razloga za počinjenje kaznenog djela.

Iako je ustaljena popularna koncepcija „tipičnog“ zločina iz mržnje, gdje je počinilac motiviran čisto mržnjom prema skupini kojoj žrtva pripada, ponekad su

motivi koji se kriju iza zločina iz mržnje daleko složeniji. Istraživanja su pokazala da se kaznena djela počinjenja iz mržnje često temelje na nekoliko motivacija. „[Često] napadači su više pod utjecajem, jednakog ili jačeg intenziteta, faktora situacije (što obuhvata društvene norme koje ukazuju na određene grupe kao pogodne žrtve), nego pod utjecajem vlastitih stavova prema ciljanoj grupi“. ³⁶ Studija o rasističkim napadima, provedena 2004. godine u Greater Manchesteru, Velika Britanija, pokazala je da iako „rasizam svakako čini veći dio motivacije za kazneno djelo ... veoma rijetko je i jedini motiv, kao što je to slučaj u klasičnoj verziji rasističkog nasilja, kao vrste zločina iz mržnje“. ³⁷

Primjer slučaja: Ubistvo Mohammada Parvaiza (Velika Britanija)
Rasistički napad u kombinaciji s drugim motivima

U julu, 2006. godine, Mohammad Parvaiz, taksist porijeklom iz Pakistana, izvučen je iz svog vozila, zatim kamenovan i pretučen na smrt od strane šestorice tinejdžera bijelaca, koji su izvikivali rasističke psovke tokom napada. Ubistvo je planirano kao osveta zbog incidenta koji se desio nekoliko sedmica ranije, kada je Parvaiz vozio grupu Azijaca do mjesta sukoba između dvije protivničke bande. Tokom tog sukoba, oštećen je skuter koji je pripadao jednom od napadača. Tužilac je, napomenuvši da je to bio slučaj „prvenstveno motiviran osvetom i naplatom duga“, ipak optužio napadače za ubistvo na osnovu rasističkih motiva. Četvorica su osuđena zbog rasističkog napada, a ostala dvojica za nasilničko ponašanje.

Izvori: „Ubijeni taksist žrtva naplate duga“, web stranica *BBC Newsa*, 21. 11. 2006.; „Banda tinejdžera osuđena zbog ubistva“, webstranica Tužilaštva Krune, 27. 01. 2007.; „Muškarac u zatvoru zbog ubistva taksiste“, web stranica *BBC Newsa*, 20. 02. 2007.

U američkoj sudskoj praksi, izvjestan broj sudova je usvojio uslov prema kojem motiv pristranosti predstavlja „čvrst faktor“ koji se krije iza kaznenog djela. Uzgredna upotreba rasističkog jezika se općenito ne smatra dovoljnom. Međutim, uslov čvrstog faktora ne isključuje mogućnost postojanja više motiva. Nasuprot tome, u drugim državama, motiv pristranosti mora biti dominantan. Opasnost ovakvog uslova je da je veoma teško, u smislu pomiješanih motiva, ustanoviti tačne omjere ili procenete.

Dodatan problem u smislu pomiješanih motiva predstavlja klasifikacija. U Kanadi, na osnovu provedene studije utvrđeno je da policijske snage naširoko primjenjuju različite standarde kad je u pitanju klasifikacija kaznenih djela kao zločina iz mržnje. Najveća policijska služba u Torontu koristila je „definiciju isključivosti“ po kojoj se samo djela utemeljena *isključivo* na zakonom zaštićenoj karakteristici žrtve klasificiraju kao zločini iz mržnje. Ostale policijske agencije

³⁶ Vidi Lu-in Wang, „Složenost mržnje“, *Pravni zbornik države Ohio*, Tom 60, 1999., str. 807.

³⁷ Larry Ray, David Smith, Liz Wastell, „Stid, bijes i rasističko nasilje“, *Britanski zbornik kriminologije*, Tom. 44, maj, 2004., str. 354-55.

definirale su zločin iz mržnje kao ona kaznena djela koja su motivirana pristranošću u potpunosti ili djelimično.³⁸

Primjeri odredaba koje se tiču pomiješanih motiva – Belgija, Velika Britanija i Kalifornija (SAD)

Čl. 377bis Kaznenog zakona **Belgije** propisuje uvećanu kaznu ako je „jedan od motiva zločina“ mržnja, prijezir ili neprijateljstvo prema osobi zbog njene zakonom zaštićene karakteristike.

Poglavlje 146. Kaznenog zakona **Velike Britanije**, iz 2003. propisuje uvećanje kazne zbog otežavajućih okolnosti u vezi s invaliditetom ili spolnim identitetom, ako je kazneno djelo motivirano (**u potpunosti ili djelomično**) (i) neprijateljstvom prema osobama određenog spolnog identiteta, ili (ii) neprijateljstvom prema osobama s invaliditetom ili određenom vrstom invaliditeta. „**Nevažno je da li je neprijateljstvo počinioca također zasnovano, u bilo kojoj mjeri, na bilo kojem drugom faktoru koji nije pomenut u tom stavu**“.

Poglavlje 422.55 i 422.56 Kaznenog zakona **Kalifornije** predviđa da „zločin iz mržnje“ podrazumijeva kazneno djelo počinjeno, **u potpunosti ili djelomično, zbog** jedne ili više stvarnih ili navodnih zakonom zaštićenih karakteristika žrtve. To znači da motiv pristranosti mora biti razlogom kaznenog djela, iako mogu postojati i drugi razlozi. **Kada postoji više istovremenih motiva, zakonom zabranjena pristranost mora biti čvrst faktor u smislu postizanja konkretnog rezultata.** Ne postoji uslov da pristranost mora biti glavni faktor, ili da zločin ne bi bio počinjen da nije u pitanju stvarna ili navodna zakonom zaštićena karakteristika.

5.3 Obrazloženje

Istrage motiva zahtijevaju obiman rad policije, kao što je razgovor s prijateljima, susjedima i saradnicima, pretraživanje mjesta stanovanja osumnjičenog na osnovu naloga za pretres u cilju pronalaženja dokaza, sudski nalozi pružiocima usluga na Internetu i nadzornim službama kako bi se utvrdilo članstvo osumnjičenog ili njegovo udruživanje s grupama koje šire mržnju. Procedure za prikupljanje i podnošenje dokaza variraju u državama članicama OSCE-a, što,

³⁸ „Svakodnevni strahovi: Istraživanje o nasilničkim zločinima počinjenim iz mržnje u Evropi i Sjevernoj Americi“, *Human Rights First*, septembar, 2005., str. 30; Julian Roberts, „Nesrazmjerna nepravda: Zločini iz mržnje u Kanadi. Analiza najnovije statistike“, 1995., <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/rs/rep-rap/1995/wd95_11-dt95_11/index.html>.

naravno, utječe na tok istrage. Ponekad se dokaz motiva može pribaviti putem pažljive pretrage mjesta zločina ili forenzičke analize.

Tamo gdje ne postoji direktan dokaz motiva pristranosti, kao što je priznanje policiji ili ispovijest prijateljima, sudovi mogu ponekad izvesti zaključak o postojanju pristranosti na osnovu drugih dokaza. Na taj način, sud može razmotriti činjenicu da napad nije bio isprovociran, da nema tragova prethodnog neprijateljstva između strana u pitanju i da su iskazani pogrdni ili uvredljivi komentari.

Neki zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje eksplicitno dozvoljavaju veći broj motivacija. Sam jezik se može razlikovati, ali efekat ovih zakona jeste prepoznati sva kaznena djela počinjena na osnovu motiva pristranosti. S obzirom na težinu dokazivanja motiva i na činjenicu da mnogi počinioци imaju višestruke motive, zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali uzimati u obzir mješavinu motiva. Zahtijevati da pristranost bude jedini motiv drastično bi ograničilo broj kaznenih djela koja se mogu procesuirati kao zločini iz mržnje ili na koja se može primijeniti uvećanje kazne zbog zločina počinjenog iz mržnje. Pored toga, zakon koji ne tretira direktno pitanja mješavine motiva može uzrokovati različita tumačenja od strane policije i tužilaca. To može dovesti do značajnih razlika u broju kaznenih djela kategoriziranih i procesuiranih kao zločini iz mržnje.

Primjer slučaja: Narod protiv Schuttera (USA)

Divljanje na cestama ili rasizam?

Nakon što je automobil snažno zaokrenuo ispred njega na autoputu, žrtva, Ronald Robinson, zaustavio je svoj automobil, izašao i prišao vozaču i njegovom putniku. Počinioци su odgovorili tako što su teško pretukli Robinsona, dok su izvikivali rasističke psovke. Prilikom suđenja, sud je odbacio optužbu za zastrašivanje na etničkoj osnovi, obrazloživši slučaj kao „divljanje na cesti“. Sud je ustanovio da je napad na Robinsona bio motiviran divljanjem na autoputu, a ne rasizmom. Žalbeni sud je ponovo podigao optužbu za zastrašivanje na etničkoj osnovi, stavivši poseban naglasak na to što su počinioци uzvikivali rasističke uvrede dok su tukli žrtvu. „[Ono] što je možda počelo kao divljanje na cesti eskaliralo je u čin zastrašivanja na etničkoj osnovi“.

Izvor: 265 Pravni zbornik Žalbenog suda države Michigan 423 (29. 04. 2005.).

6 Ključne naznake za zakonodavce

Kako je naglašeno u ovom Vodiču, zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje se razlikuju od države do države, i moraju biti izrađeni s posebnim

osvrtno na državnu historiju i iskustva. Međutim, postoje neke ključne naznake koje su potrebne kako bi zakon dobro funkcionirao. Te naznake su detaljnije opisane u ovom Dijelu, a mogu se sumirati u nekoliko naznaka koje bi zakonodavci trebali uzeti u obzir prilikom izrade zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje.

KLJUČNE NAZNAKE:

- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali uzeti u obzir da žrtve mogu biti i ljudi i imovina.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali biti simetrično primjenjivani.
- Od sudova bi trebalo zahtijevati da razmotre dokaz motivacije.
- Od sudova bi trebalo zahtijevati da zvanično iznesu razloge primjene ili neprimjene uvećanja kazne.
- Države bi trebale razmotriti kombinaciju neovisnog kaznenog djela i uvećanja kazne.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali definirati karakteristike koje su nepromjenjive i fundamentalne za identitet osobe.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali predvidjeti društvene i historijske obrasce diskriminacije.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali predvidjeti karakteristike koje su vidljive ili poznate počiniocu.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje ne bi trebali biti pisani nejasnom ili nedefiniranom terminologijom.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali sadržavati kombinaciju termina kao što su „rasa“, etnicitet, nacionalno porijeklo i nacionalnost kako bi se osigurala široka pokrivenost.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje ne bi trebali zahtijevati posebno emocionalno stanje kao što su „mržnja“ ili „neprijateljstvo“.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali štititi žrtve koje su udružene ili povezane s osobama ili grupama čije su karakteristike zaštićene zakonom.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali predvidjeti kaznena djela gdje je počinitelj pogriješio u vezi s identitetom žrtve.
- Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje bi trebali predvidjeti činjenicu da počinioci nekad djeluju na osnovu više motiva.

Čak i onaj najsveobuhvatniji i najdosljedniji zakon neće postići ciljeve zakonodavca, ako se ne provodi. Kada zakon stupi na snagu, njegova primjena se mora pratiti i analizirati. Da li se zločini iz mržnje procesuiraju? Da li optuženi bivaju osuđeni? Kakvi su problemi u praksi? Da li su potencijalne žrtve i potencijalni počinioci svjesni tog zakona?

Uvećana kazna za zločin iz mržnje se izriče tek nakon dugog niza potrebnih radnji. Kako bi počinitelj bio predmetom zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje, žrtva mora prijaviti zločin, policija ga mora pažljivo istražiti, tužilac mora podići optužbu za zločin iz mržnje i sud mora donijeti presudu. Svaki pogrešan korak u ovom nizu bi značio propuštanje prilike za borbu protiv zločina iz mržnje.

DIO III: RESURSI

OSCE

ODIHR je u mogućnosti pružiti pomoć na mnogo načina u smislu djelotvornosti zakona o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje. Čitav niz metoda, kao podrška državama i civilnom društvu u borbi protiv zločina iz mržnje, netrpeljivosti i diskriminacije, opisan je dolje u tekstu, a može se naći i na web stranici <<http://tandis.odihr.pl>>.

ODIHR-ove metode pružanja podrške državama članicama u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Metoda	Opis
Obuka policijskih službenika u borbi protiv zločina iz mržnje	Obuka za policijske službenike, s naglaskom na metode identificiranja i istraživanja zločina iz mržnje, kao i vještine razmjene obavještajnih podataka i rada s tužiocima i pogođenim zajednicama; osmišljena i provedena <i>od strane</i> policijskih službenika za policijske službenike. Rad s lokalnim policijskim stručnjacima u cilju prilagodbe obuke lokalnim potrebama.
Edukacija tužilaca (u izradi)	Ova edukacija (obuka) prilagođena je posebnim potrebama i interesima pravnih stručnjaka, a osmislili su je međunarodni stručnjaci za procesuiranje zločina iz mržnje. Dva modula su na raspolaganju: početni „stručni okrugli stolovi“ za podizanje svijesti ili „napredni nivo“ obuke. Lokalni zakoni, studije predmeta i međunarodni pravni okviri ugrađeni su u oba modula.
Resursne knjige o muslimanskim zajednicama, specifične za svaku državu	Ovim projektom se namjerava podržati izrada niza resursnih knjiga o muslimanskim zajednicama, u okviru aktivnosti na edukativnoj izgradnji kapaciteta i podizanju svijesti. Time se ima za cilj povećati razumijevanje muslimanskih zajednica koje žive širom regije OSCE-a, kao i osigurati kompletniji pregled njihove uloge i doprinosa društvu. Resursne knjige su zamišljene kao praktično pomagalo za novinare, kreatore politika rada, javne zvaničnike i edukatore.
Smjernice i analiza edukativnih pristupa pružanju informacija o holokaustu i antisemitizmu	Obavljena je sveobuhvatna studija (<i>Edukacija o holokaustu i antisemitizmu: Pregled i analiza edukativnih pristupa</i>) kojom se izvršila analiza postojećih pristupa i utvrdile dobre prakse kao podrška budućim aktivnostima država članica OSCE-a i civilnom društvu. Takođe su utvrđene i praznine i područja u kojima bi podučavanje o holokaustu i antisemitizmu trebala biti poboljšana. Uz sveobuhvatne preporuke, studija pruža okvir za izradu plana i programa edukacije o holokaustu i antisemitizmu.
Smjernice za edukatore o komemoraciji holokausta	Dokument pod nazivom „Priprema dana sjećanja na holokaust: Prijedlozi za edukatore“, nudi sugestije edukatorima o tome kako pripremiti dane sjećanja na holokaust utvrđivanjem i predstavljanjem najboljih primjera iz prakse 12 država članica OSCE-a. Dostupan je na 13 jezika. Izrađen u saradnji ODIHR-a s Yadom Vashemom i obrazovnim radnicima iz 12 država: Austrije, Hrvatske, Njemačke, Mađarske, Izraela, Litvanije, Nizozemske, Poljske, Ruske Federacije, Švedske, Ukrajine i Velike Britanije. Dostupan na web stranici ODIHR-a na hrvatskom, holandskom, engleskom,

	francuskom, njemačkom, grčkom, mađarskom, italijanskom, litvanijskom, poljskom, ruskom, srpskom i španskom.
Pregled državnih aktivnosti na dane sjećanja na holokaust	U saradnji s Radnom grupom za međunarodnu saradnju na polju edukacije, sjećanja i istraživanja o holokaustu, ODIHR je izradio pregled vladinih aktivnosti na dane sjećanja na holokaust za svaku državu. Dokument sadrži informacije o raznim oblicima komemoracije koji se obavljaju u državama članicama OSCE-a, a ima za cilj pružiti podršku u razmjeni dobrih primjera iz prakse među javnim zvaničnicima. Dokument je dostupan na web stranici ODIHR-a na engleskom jeziku.
Edukativni materijali za podučavanje o antisemitizmu	Edukativni materijali izrađeni su za sedam država članica OSCE-a, u bliskoj saradnji s Kućom Anne Frank i stručnjacima iz sedam predmetnih država. Obavljene su i ugrađene prilagodbe i izmjene, specifične za svaku državu, na osnovu istorijske i trenutne situacije u svakoj državi. Materijali se sastoje iz tri dijela: Dio 1. govori o istoriji antisemitizma, Dio 2. govori o savremenim oblicima antisemitizma i Dio 3. stavlja antisemitizam u perspektivu s drugim oblicima diskriminacije. Vodič za edukatore će predstavljati dodatak materijalima. Edukativni materijali su trenutno u procesu prilagodbe za tri dodatne države članice OSCE-a.
Vodič za edukatore o obradi antisemitizma: Zašto i kako?	U saradnji s Yadom Vashemom i stručnjacima iz raznih država članica OSCE-a, ODIHR je izradio Vodič koji edukatorima pruža pregled savremenih manifestacija antisemitizma. Takođe daje i sugestije o tome kako odgovoriti na izražavanje antisemitizma u učionicama. Dokument je dostupan na web stranici ODIHR-a na engleskom jeziku, a biće preveden i na druge jezike tokom 2008. godine.
Povećanje učešća Roma u javnom životu kroz registraciju građana	Projekat pod nazivom „Jednake prilike za sve“ pokrenut je s ciljem povećanja učešća Roma Bivše Republike Makedonije u javnom i političkom životu osiguranjem građanskih dokumenata. Cilj je stimulirati odgovornost među romskim grupama i podržati izradu modela saradnje Roma i lokalnih vlasti odgovornih za registraciju građana.
Informacijski sistem na polju tolerancije i nediskriminacije (TANDIS)	Javna web stranica pokrenuta je u oktobru 2006. godine, gdje je na jednom mjestu omogućen pristup sljedećem: - informacijama primljenim od država članica OSCE-a, nevladinih organizacija i drugih organizacija; - stranicama vlade koje daju uvid u državne inicijative, zakone, državna specijalizirana tijela, statistiku i druge informacije; - tematskim stranicama s informacijama o raznim ključnim pitanjima; - međunarodnim standardima i instrumentima; - informacijama o međuvladinim organizacijama, što podrazumijeva i državne izvještaje i godišnje izvještaje; i - informacijama o narednim manifestacijama vezanim za pitanja tolerancije i nediskriminacije.

ODIHR-ove metode pružanja podrške građanskom društvu u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Metoda	Opis
--------	------

Facilitatorov plan i program o nasilju motiviranom mržnjom i mreža edukatora i stručnjaka	Finaliziranje Resursne knjige, odnosno vodiča, za civilno društvo o nasilju motiviranom mržnjom; organiziranje obuke i seminara za civilno društvo o tome kako spriječiti i kako odgovoriti na zločine iz mržnje širom regije OSCE-a.
Služba za podnošenje tužbi za nasilje motivirano mržnjom i za jezik mržnje na Internetu	ODIHR podržava nevladine organizacije u pokretanju aktivnosti monitoringa i uspostave službi za podnošenje tužbi za nasilje motivirano mržnjom i za jezik mržnje na Internetu.
Sastanci i okrugli stolovi nevladinih organizacija	ODIHR organizira i vodi tematske okrugle stolove i pripremne sastanke nevladinih organizacija kako bi se pružila prilika predstavnicima civilnih organizacija da izrade prijedloge preporuka za OSCE i njene države članice.
Pristup relevantnim informacijama o nevladinim organizacijama	ODIHR je uspostavio strateški partnerski odnos s HURIDOCs-om ³⁹ kako bi osigurao pristup nalazima i izvještajima nevladinih organizacija na polju ljudskih prava kroz „HuriSearch“ pretraživač, koji sadrži popis preko 4,500 web stranica nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskim prava. HuriSearch predstavlja sastavni dio ODIHR-ove web stranice o TANDIS-u (Informacijski sistem na polju tolerancije i nediskriminacije), < http://tandis.odihhr.pl >.
Podrška uspostavi mreža i koalicija	ODIHR podržava razvoj mreža civilnog društva i stvaranje novih koalicija po pitanjima kojima se bavi ODIHR u okviru svog mandata.

³⁹ Globalna mreža organizacija za zaštitu ljudskih prava za korištenje i razmjenu informacija (*Human Rights Information and Documentation Systems International*), <<http://www.huridocs.org>>.

OSTALI RESURSI OSCE-a

1. Odluke Ministarskog vijeća OSCE-a, (4/03, 12/04, 13/06):
<www.osce.org/mc/documents.html>.
2. Odluke Stalnog vijeća OSCE-a, (607 i 621):
<www.osce.org/pc/documents.html>.
3. Zajednička zakonodavna baza podataka OSCE-a i ODIHR-a
 - a. na engleskom:
<<http://www.legislationline.org>>.
 - b. na ruskom:
<<http://www.legislationline.org/ru>>.
4. Visoki komesar OSCE-a za nacionalne manjine:
<<http://www.osce.org/hcnm>>
5. „Zločini iz mržnje u regiji OSCE-a: Incidenti i intervencije, Godišnji izvještaj za 2007. godinu“, OSCE-ODIHR, 2008. godina:
<http://www.osce.org/documents/odihr/2008/10/33851_en.pdf>.
6. „Zločini iz mržnje u regiji OSCE-a: Incidenti i intervencije, Godišnji izvještaj za 2006. godinu“, OSCE-ODIHR, 2007. godina:
http://www.osce.org/odihr/item_11_26296.html.
7. „Borba protiv zločina iz mržnje u regiji OSCE-a: Pregled statistike, zakona i državnih inicijativa“, OSCE-ODIHR, 2005. godina:
http://www.osce.org/odihr/item_11_16251.html.

MEĐUNARODNI I REGIONALNI INSTRUMENTI

1. **Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije:** <www2.ohchr.org/English/law/cerd.htm>.
2. **Odbor za uklanjanje rasne diskriminacije (CERD):**
<www2.ohchr.org/English/bodies/cerd>.

- 3. Opće preporuke Odbora za uklanjanje rasne diskriminacije (posebno Opća preporuka 31, o sprečavanju rasne diskriminacije u upravljanju i radu sistema kaznenog pravosuđa i Opća preporuka 15, o organiziranom nasilju zasnovanom na etničkom porijeklu):** <www2.ohchr.org/English/bodies/cerd/comments.htm>.
- 4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima:** <www2.ohchr.org/English/law/ccpr.htm>.
- 5. Deklaracija o uklanjanju svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije zasnovanih na vjeri ili uverenju:** <www2.ohchr.org/English/law/religion.htm>.
- 6. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda:** <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>>.
- 7. Okvirna konvencija Vijeća Evrope za zaštitu nacionalnih manjina:** <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>>.
- 8. Opće preporuke (br. 1.-11.) politike rada Evropske komisije protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI), (posebno Opća preporuka br. 7, o državnom zakonu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije i Opća preporuka br. 11, o borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u radu policije):** <www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-Policy_Recommendations/_intro.asp#TopOfPage>.
- 9. Okvirna odluka Evropske unije (od 28. 11. 2008. godine) o borbi protiv izvjesnih oblika i izražavanja rasizma i ksenofobije putem kaznenog prava:** <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st16/st16351-re01.en08.pdf>>.
- 10. Američka konvencija o ljudskim pravima:** <www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html>.

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA

Vladine publikacije, publikacije međunarodnih i nevladinih organizacija

1. „Zločini iz mržnje u regiji OSCE-a: Incidenti i intervencije“, OSCE/ODIHR, Godišnji izvještaji za 2006. i 2007. godinu, na web stranici: <www.osce.org/odihr/item_11_26296.html>.
2. „Rasističko nasilje u 15 država članica EU“, Evropski centar za praćenje pojava rasizma i ksenofobije (EUMC), april 2005. godine, na web stranici: <<http://fra.europa.eu/fra/material/pub/comparativestudy/CS-RV-main.pdf>>.
3. „Godišnji izvještaj za 2008. godinu“, Agencija Evropske unije za osnovna prava, na stranici: <http://fra.europa.eu/fra/material/pub/ar08/ar08_en.pdf>.
4. „Analitički izvještaji država o rasističkom nasilju“, EUMC, na web stranici: <http://fra.europa.eu/fra/index.php?fuseaction+content.dsp_cat_content&catid+425e247c33486>.
5. „Etnička statistika i zaštita podataka u državama članicama Vijeća Evrope: Izvještaj o studiji“, Evropska komisija protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI), novembar 2007. godine, na web stranici: <www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/Ethnic%20statistics%20data%20protection.pdf>.
6. Izvještaji pojedinačnih država o praćenju, Evropska komisija protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI), 1999.-2008., na web stranici: <www.coe.int.t.e.human_rights.ecri/4-Publications/1default.asp#TopOfPage>.
7. „Rasizam u Evropi: Izvještaj iz sjene“, Evropska mreža protiv rasizma, 2001.-2006., na web stranici: <http://www.enar-eu.org/?Page_Generale.asp?DocID=15294&la+1&langue=EN>.
8. Izvještaj i anketa o zločinima iz mržnje“, *Human Rights First*, 2007., na web stranici: <www.humanrightsfirst.org/discrimination/hate-crime/index.asp>.
9. Michael McClintock: „Svakodnevni strahovi: Istraživanje o nasilničkim zločinima počinjenim iz mržnje u Evropi i Sjevernoj Americi“, *Human Rights First*, 2005., na web stranici: <www.humanrightsfirst.org/discrimination/pdf/everyday-fears-080805.pdf>.

- 10.** Paul LeGendre: „Manjine pod opsadom: Zločini iz mržnje i netrpeljivost u Ruskoj Federaciji“, *Human Rights First*, 2006., na web stranici: <www.humanrightsfirst.info/pdf/06623-discrim-Minorities-Under-Siege-Russia-web.pdf>.
- 11.** Paul LeGendre: „Slučaj Sankt Petersburga“, *Human Rights First*, 2006., na web stranici: <www.humanrightsfirst.info/pdf/06623-discrim-Minorities-Under-Siege-St-Pete-web.pdf>.
- 12.** „Mi nismo neprijatelj: Zločini iz mržnje nad Arapima, Muslimanima i nad onima koji su smatrani Arapima ili Muslimanima, nakon 11. 09.“, *Human Rights Watch*, 2002., na web stranici: <www.hrw.org/reports/2002/usahate/usa1102.pdf>.
- 13.** „Smjernice za procesuiranje slučajeva rasističkih i vjerskih zločina“, Tužilaštvo Krune, na web stranici: <www.cps.gov.uk/Publications/prosecution/rrpbcrpol.html>.
- 14.** „Rasistički i vjerski zločini – politika rada Tužilaštva Krune (CPS)“, Tužilaštvo Krune, na web stranici: <www.cps.gov.uk/publications/prosecution/rrpbcrbook.html>.
- 15.** „Zakoni o kaznenim djelima počinjenim iz mržnje“, Liga protiv klevete, na web stranici: <www.adl.org/99hatecrime/print.asp>.
- 16.** Alexander Verkhovsky, „Zakon o borbi protiv ekstremizma i njegova primjena“, Informacijsko-analitički centar „Sova“, 19. 09. 2007., na web stranici: <<http://xeno.sova-center.ru/6BA2468/6BB4208>>.